

Ποιά ισότητα;

Κείμενα για το γυναικείο ζήτημα

Ελένη Μήτσου
Σάσα Δουλγκέρη
Ολυμπία Γεώργα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Το γυναικείο ζήτημα στις μέρες μας- Ελένη Μήτσου.....	5
1. Ο μύθος της ισότητας.....	7
1.1. Μισθοδοσία και επαγγελματικές προοπτικές.....	8
1.2. Ανεργία.....	9
2. Η γυναίκα στην οικογένεια.....	13
2.1. Η ζωή μιας super-woman.....	13
2.2. Οι συνέπειες στις σχέσεις των δύο φύλων.....	15
2.3. Η γυναίκα νοικοκυρά.....	16
3. Σεξισμός.....	19
3.1. Πώς αντιμετωπίζεται η γυναίκα σήμερα.....	19
3.2. Πρότυπα και στερεότυπα στην παιδική ηλικία.....	20
3.3. Ανέκδοτα, αστεία, στερεότυπες φράσεις κατά των γυναικών.....	22
3.4. “Όλες οι γυναίκες είναι πουτάνες”.....	23
3.5. Καμάκι και σεξουαλική παρενόχληση.....	24
3.6. Σεξισμός στη διαφήμιση, στον τύπο, στα media.....	25
4. Έκτρωση.....	27
4.1. Ο πόλεμος των εκτρώσεων.....	27
4.2. Έχουν οι γυναίκες σήμερα πραγματικά την επιλογή;.....	30
5. Βία κατά των γυναικών.....	32
5.1. Τα επίσημα στοιχεία αποκαλύπτουν.....	32
5.2. Βία μέσα στην οικογένεια.....	32
5.3. Βία έξω από τον γάμο.....	34
5.4. Βία πιο ήπιας μορφής.....	34
5.5. Βιασμός.....	35
6. Πορνεία.....	40
7. Μετανάστριες.....	42
8. Γυναίκες στον τρίτο κόσμο.....	45
8.1. Η θέση της γυναίκας σε χώρες του τρίτου κόσμου.....	45
8.2. Πολυγαμία.....	46
8.3. Η διατήρηση της παρθενίας.....	47
8.4. Βία κατά των γυναικών του τρίτου κόσμου.....	48
8.5. Για να μη καταλήξουμε σε ρατσιστικά συμπεράσματα.....	50
9. Πώς μπορούμε να παλέψουμε ενάντια στη γυναικεία καταπίεση;.....	52
9.1. Ο μικροαστικός φεμινισμός.....	52
9.2. Η ταξική προσέγγιση.....	53
9.3. Αγώνας σε πολλά επίπεδα.....	55
9.4. Η γυναίκα στο σοσιαλισμό.....	56
Γυναικεία καταπίεση & αγώνες στην ιστορία- Σάσα Δουλγκέρη.....	59
1. Οι μητρογραμμικές κοινωνίες.....	61
2. Η αρχή της γυναικείας καταπίεσης.....	62
3. Γυναικείο κίνημα: γέννηση- ιστορικοί σταθμοί- αγώνες.....	67
Οι κλασσικοί του Μαρξισμού για τη γυναίκα- Ολυμπία Γεώργα.....	73

Το γυναικείο ζήτημα στις μέρες μας

Ελένη Μήτσου

1. Ο μύθος της ισότητας

Κάθε χρόνο, στις 8 του Μάρτη, ο τύπος και τα μεγάλα κόμματα καταπιάνονται με το θέμα της ισότητας ανδρών και γυναικών. Παρουσιάζουν γυναίκες γιατρούς, δικηγόρους, επιχειρηματίες, βουλευτές και κάθε είδους πλούσιες επιτυχημένες επαγγελματίες, για να αποδείξουν, ότι η ισότητα των δυο φύλων είναι σήμερα γεγονός. Για να μην φανούν βέβαια, υπερβολικοί, αναφέρουν ότι υπάρχουν ακόμα κάποια “προβλήματατάκια”. Για παράδειγμα, οι γυναίκες έχουν περισσότερες δυσκολίες από τους άντρες να κατακτήσουν ένα υψηλόβαθμο πόστο σε μία επιχείρηση, στα κοινοβούλια αποτελούν ακόμα μειοψηφία, κοκ. Ωστόσο τα προβλήματα αυτά δεν είναι σημαντικά - λένε. Οι γυναίκες κερδίζουν έδαφος μέρα με τη μέρα και η ισότητα είναι στην ουσία κατακτημένη. Αν αυτό είναι αλήθεια, τότε για ποια ισότητα μιλάνε;

Οι γυναίκες, των πλούσιων στρωμάτων έχουν πράγματι κάνει σημαντικά βήματα στην κατεύθυνση της εξίσωσης των δύο φύλων. Μπορεί να μην έχουν πετύχει την πλήρη εξίσωση τους με τους άντρες της τάξης τους, και με αυτή την έννοια παραμένουν καταπιεσμένες, έχουν όμως αρχίσει να διεισδύουν σε παραδοσιακά αντρικούς τομείς. Καταλαμβάνουν θέσεις στα κοινοβούλια, διευθυντικά πόστα σε οργανισμούς και επιχειρήσεις, κοκ.

Τι γίνεται όμως με την συντριπτική πλειοψηφία των γυναικών; Τις γυναίκες των μεσαίων και φτωχών στρωμάτων; Τις εργαζόμενες και τις νοικοκυρές; Τις γυναίκες που δεν κάνουν καριέρα, που δεν έχουν οικιακή βοηθό, που μοχθούν για να τα βγάλουν πέρα στη ζωή τους, και τόσες άλλες που δεν μοιάζουν με την κυρία Βαρδυνογιάννη ή με τη δι-

ευθύντρια της τράπεζας; Πόσο τις αγγίζει η σημερινή “ισότητα”; Πόσο αγγίζει η σημερινή ισότητα τους φτωχούς του πλανήτη μας, που είναι στο 70% γυναίκες;

1.1. Μισθοδοσία και επαγγελματικές προοπτικές

“Ίση αμοιβή για εργασία ίδιας αξίας” ήταν ένα από τα αιτήματα του γυναικείου - και εργατικού κινήματος από τα μέσα περίπου του 19ου αιώνα, όταν ο μισθός μιας γυναίκας οριζόταν σύμφωνα με το νόμο περίπου στο 1/4 με 1/5 του μισθού ενός άντρα.

Ενάμιση αιώνα αργότερα, μετά από μια σειρά μεγάλων αγώνων, οι νόμοι άλλαξαν, διακηρύττοντας την εξίσωση των αντρικών και γυναικείων μισθών. Ωστόσο, η νομοθετική αλλαγή δεν έγινε και πραγματικότητα. Το 1997 το Διεθνές Γραφείο Εργασίας διαπίστωνε ότι *“αν συνεχίσουμε με τους ίδιους ρυθμούς, θα χρειαστούμε ακόμα 475 χρόνια για να επιτευχθεί η πλήρης ισότητα αμοιβών”* (Καθημερινή, 08.03.1997). Καθώς:

- Οι γυναίκες ενώ αποτελούν το μισό πληθυσμό του πλανήτη, λαμβάνουν μόνο το 1/4 των μισθών.
- Στην Ε.Ε. ο μισθός των γυναικών είναι κατά μέσο όρο 20-30% χαμηλότερος από το μισθό των αντρών
- Ειδικά στις χώρες της Νότιας Ευρώπης (συμπεριλαμβανομένου και της Ελλάδας) η διαφορά αυτή φτάνει στο 40-50%. Δηλαδή, για κάθε 100.000 που κερδίζει ένας άντρας, για την ίδια δουλειά, μια γυναίκα κερδίζει 50 με 60 χιλιάδες δραχμές.

Οι γυναίκες των μεσαίων και φτωχότερων στρωμάτων δεν λαμβάνουν όμως μόνο μικρότερους μισθούς από τους άντρες αλλά έχουν και πιο περιορισμένες επαγγελματικές προοπτικές. Στην Ευρώπη για παράδειγμα το 80% των γυναικών απασχολείται στον τομέα των υπηρεσιών που καταλαμβάνει θέσεις σε κατώτερες βαθμίδες - και οι μισές από τις γυναίκες αυτές είναι χαμηλόμισθες. Εξαίρεση στην κατάσταση αυτή δεν αποτελεί ούτε ο δημόσιος τομέας. Στην Ελλάδα, 60-70% των εργαζομένων στις δημόσιες υπηρεσίες είναι γυναίκες. Όμως σύμφωνα με ομολογία της υπουργού ανάπτυξης, Βάσω Παπανδρέου, μόνο το 4-5% των γυναικών καταλαμβάνει κάποιο διευθυντικό πόστο.

1.2. Ανεργία

Κάθε φορά που η ανεργία αυξάνει, οι γυναίκες είναι οι πρώτες πλήττονται. Όταν για παράδειγμα ξέσπασε η οικονομική κρίση στην Ταϊλάνδη το 1997, απολύθηκαν 2 εκατομμύρια εργαζόμενοι. Το 80% των απολυθέντων ήταν γυναίκες (Le Monde Diplomatique, 18.06.2000). Δεν χρειάζεται όμως να κοιτάξουμε για κραχ και μεγάλες οικονομικές κρίσεις για να διαπιστώσουμε ότι η ανεργία είναι γένους θηλυκού.

Στην Ε.Ε:

- μόνο το 51% των γυναικών έχει εργασία, έναντι του 71% των αντρών. (Ελευθεροτυπία, 05.03.2000).

Χειρότερη είναι η κατάσταση των γυναικών στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου:

- Το ποσοστό ανεργίας των γυναικών σε χώρες όπως η Ιταλία, η Ισπανία και η Πορτογαλία φτάνει μέχρι και 90% παραπάνω από αυτό των ανδρών.

Συγκεκριμένα στην Ελλάδα:

- Το 70% των ανέργων μακράς διάρκειας είναι γυναίκες. Ακόμα και οι γυναίκες με επιστημονική μόρφωση πλήττονται από την ανεργία σε ποσοστό 76% περισσότερο από τους άντρες.
- Αν δούμε την ανεργία στην Ελλάδα συνολικά, αποδεικνύεται ότι μια γυναίκα σε εργάσιμη ηλικία έχει διπλάσιες πιθανότητες από έναν άντρα να μείνει άνεργη. Καθώς τη στιγμή που 64% των ανδρών είναι οικονομικά ενεργοί το αντίστοιχο ποσοστό για τις γυναίκες είναι μόνο το 35,5%. (Καθημερινή, 05.02.97 και Ελευθεροτυπία, 05.03.2000)

Η ανισότητα αυτή έχει και την “θεωρητική” της συμπληρωματική δικαιολόγηση. Το Κέντρο Οικονομικών και Πολιτικών Ερευνών του Λονδίνου μετά από μια έρευνα για τη γυναικεία ανεργία (Καθημερινή 17.03.2000) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πράγματι η γυναικεία ανεργία επηρεάζει την πορεία ισότητας των δύο φύλων αλλά εξυπηρετεί το γενικό καλό, καθώς οι γυναίκες έχουν έτσι το χρόνο να φροντίζουν το σπίτι τους και τα παιδιά τους! *“Αν καταργούνταν οι διακρίσεις των δύο φύλων στη δουλειά, αυτό θα ήταν καλό για τις γυναίκες, όχι όμως για το γενικό καλό. Η εξίσωση ανδρών και γυναικών θα σήμαινε και ανάλογη πορεία των δύο φύλων στο χώρο εργασίας, περισσότερο χρόνο στη δουλειά*

και για τους δύο. Και τότε ποιος θα αναλάμβανε τις ευθύνες του σπιτιού και των παιδιών; Η επένδυση που έχει κάνει η κοινωνία στις γυναίκες, αναθέτοντας τους αυτές τις ευθύνες, θα εξανεμιζόταν και το κόστος θα ήταν μεγαλύτερο από τα οφέλη που θα απεκόμιζε απασχολώντας τις σε άλλους τομείς”

Η αλήθεια είναι βέβαια λίγο διαφορετική. Η γυναικεία ανεργία εξυπηρετεί πράγματι κάποιο “γενικό καλό”. Όχι όμως της οικογένειας ή των παιδιών.

Οι γυναίκες δημιουργούν μεγαλύτερα προβλήματα στους εργοδότες τους από τους άντρες. Για παράδειγμα παίρνουν περισσότερες άδειες (εγκυμοσύνης, γονικές άδειες κοκ.) και συνταξιοδοτούνται νωρίτερα από ότι οι άντρες συνάδελφοι τους- κάτι που σημαίνει περισσότερα έξοδα για μία επιχείρηση. Καθώς η φροντίδα των παιδιών και του νοικοκυριού πέφτει κυρίως πάνω στους δικούς τους ώμους, συνήθως δεν ενδιαφέρονται να κάνουν καριέρα- και συνεπώς δεν αφοσιώνονται το ίδιο στη δουλειά τους όπως οι άνδρες- δεν είναι διατεθειμένες να δουλέψουν παραπάνω ώρες και η κούραση από το διπλό τους ρόλο (εργαζόμενη- νοικοκυρά) τις κάνει λιγότερο αποδοτικές σε σύγκριση με τους άντρες συναδέλφους τους.

Έτσι, όταν ένας εργοδότης έχει να επιλέξει ανάμεσα σε έναν άντρα και μια γυναίκα, που έχουν λίγο πολύ τα ίδια προσόντα, είναι φυσικό να επιλέξει τον άντρα. Αυτό του υπαγορεύει το “γενικό καλό” της επιχείρησής του και των τραπεζικών του λογαριασμών.

Όταν αυτό το “γενικό καλό” δεν αφορά μόνο έναν εργοδότη, αλλά το σύνολο της εργοδοσίας, ονομάζεται “γενικό καλό” της οικονομίας. Και το “γενικό καλό” της οικονομίας προστατεύεται από τους διάφορους οργανισμούς και συνδέσμους των εργοδοτών, καθώς και από το κράτος. Πώς μπορούν όμως αυτοί να προστατέψουν το “γενικό καλό” της οικονομίας από τις γυναίκες; Πρέπει να ανακαλύψουν μια δικαιολογία. Ένα ωραίο και πειστικό παραμύθι.

Ας δούμε τι διηγείται το παραμύθι του Κέντρου Οικονομικών και Πολιτικών Ερευνών του Λονδίνου με άλλα λόγια: *“Μέσα στην κοινωνία μας, άντρες και γυναίκες έχουν διαφορετικούς ρόλους. Ο ρόλος του άντρα είναι να κερδίζει το ψωμί της οικογένειας, ο ρόλος της γυναίκας είναι να φροντίζει το σπίτι και τα παιδιά της. Άλλωστε μέσα στους αιώνες*

αυτή ήταν πάντα η δουλειά της γυναίκας και αυτό δεν είναι τυχαίο, γιατί αυτή είναι και η φυσική της κλίση. Γι' αυτό όποια γυναίκα δεν έχει πραγματική ανάγκη να δουλέψει πρέπει να μένει σπίτι της και να μην εγκαταλείπει τον παραδοσιακό της ρόλο”.

Παρόμοιες δικαιολογίες ακούμε και όταν παρουσιάζονται τα επίσημα στοιχεία για τις θέσεις μερικής απασχόλησης, καθώς η πλειοψηφία τους καταλαμβάνεται από γυναίκες.

Συγκεκριμένα:

- 85% των θέσεων μερικής απασχόλησης, με περιορισμένη ασφάλεια και μειωμένες επαγγελματικές προοπτικές στην Ε.Ε. καταλαμβάνεται από γυναίκες
- και από το σύνολο των εργαζόμενων γυναικών της Ε.Ε. το 35% απασχολείται μερικώς έναντι ενός ποσοστού 6% των εργαζόμενων ανδρών. (Ελευθεροτυπία, 5.03.2000)

Ακούμε λοιπόν να λέγεται ότι οι γυναίκες επιλέγουν την μερική απασχόληση καθώς αυτή ταιριάζει καλύτερα με το ρόλο τους ως μητέρες και νοικοκυρές. Αυτό όμως που δεν λέγεται είναι ότι η πλειοψηφία των γυναικών που “επιλέγει” την ημιαπασχόληση έχει να επιλέξει ανάμεσα σε αυτή και την ανεργία.

Υπήρχαν ωστόσο εποχές που η γυναικεία εργασία αντιμετωπιζόταν “θετικότερα”. Κατά τη διάρκεια των δυο παγκόσμιων πολέμων για παράδειγμα και την περίοδο που ακολούθησε, οι γυναίκες ωθούνταν να βγουν στην παραγωγή. Προσλαμβάνονταν ακόμα και σε δουλειές που μέχρι τότε θεωρούταν αποκλειστικά αντρικές. Η έλλειψη αντρικού εργατικού δυναμικού καθιστούσε απολύτως απαραίτητη την συμμετοχή τους στην παραγωγή καθώς δεν υπήρχε άλλος τρόπος να συνεχίσει να κινείται η οικονομία και φυσικά να ρέουν τα κέρδη της αστικής τάξης.

Το ίδιο συνέβαινε και κάθε φορά που η οικονομία είχε ανάγκη από φτηνό εργατικό δυναμικό. Οι γυναίκες καθώς αμειβόταν λιγότερο από τους άντρες είχαν την προτίμηση των εργοδοτών. Η γυναικεία εργασία χρησιμοποιούταν μάλιστα με τρόπο ώστε να ρίξουν τα επίπεδα των ανδρικών μισθών. Όποιος άντρας ήθελε να δουλέψει έπρεπε να αποδεχτεί χαμηλότερο μισθό από το κανονικό αλλιώς η δουλειά του θα καταλαμβάνόταν από γυναίκα.

Με δυο λόγια η γυναίκα στον καπιταλισμό είναι σαν ένα μπαλάκι του πινγκ-πονγκ. Ανάλογα με τις “ανάγκες” της αγοράς, πετιέται μέσα ή έξω από την παραγωγή. Για να μην της κακοφανεί και αντιδράσει ένα παραμύθι είναι πάντα έτοιμο για να δικαιολογήσει την κίνηση των παιχτών.

2. Η γυναίκα στην οικογένεια

2.1. Η ζωή μιας super-woman

Η είσοδος της στην αγορά εργασίας μετέτρεψε τη σημερινή γυναίκα σε γυναίκα - υπεράνθρωπο. Αν κοιτάξουμε προσεκτικά την καθημερινή ζωή μιας εργαζόμενης με οικογένεια θα δούμε ότι ο χαρακτηρισμός αυτός κάθε άλλο παρά υπερβολικός είναι, καθώς η εργασία έξω από το σπίτι δεν την απάλλαξε από τα παραδοσιακά της “καθήκοντα”.

Μια τυπική γυναίκα σήμερα έχει να ανταποκριθεί σε τρεις ρόλους: της εργαζόμενης, της νοικοκυράς και της παιδαγωγού. Γυρνώντας από τη δουλειά στο σπίτι έχει να κάνει το νοικοκυριό και να ασχοληθεί με τα παιδιά της. Την ίδια στιγμή ο άντρας της, στην συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων, ξεκουράζεται. Και οι δυο δουλεύουν, και οι δυο φέρνουν στο σπίτι χρήματα. Ωστόσο η συμμετοχή του άντρα στα οικιακά είναι ελάχιστη για να μην πούμε την πικρή αλήθεια ανύπαρκτη. Ακόμα και στη βόρεια Ευρώπη, όπου γυναίκες και άντρες είναι θεωρητικά περισσότερο εξισωμένοι, μια έρευνα της γαλλικής εφημερίδας Le Monde Diplomatique αποδεικνύει ότι η συμμετοχή του άντρα στις δουλειές του σπιτιού φτάνει στην καλύτερη περίπτωση το 25% της συνολικής οικιακής εργασίας. Και όταν μιλάμε για οικιακή εργασία από την πλευρά των ανδρών δεν πρόκειται για καθάρισμα ή μαγείρεμα, αλλά για ψώνια, επισκευές και μαστορέματα ή την οργάνωση των οικονομικών του σπιτιού.

Ακόμα και άντρες που θεωρητικά είναι υπέρ του να μοιράζονται οι δουλειές στο σπίτι και μιλούν ενάντια στη γυναικεία καταπίεση, στη πλειοψηφία τους, δεν βοηθούν πραγματικά τις γυναίκες τους. Συνήθως προτιμούν να επαναπαύονται με το γεγονός ότι αυτοί “δεν ξέρουν” να κάνουν το ένα ή το άλλο, ή με το γεγονός ότι η γυναίκα τους δεν ζητά διαρκώς τη συμμετοχή τους στα οικιακά. Ο Λένιν σε ένα διάλογο του με την Κλάρα Τσέκιν έλεγε για αυτούς τους άντρες:

“οι άντρες παρακολουθούν αδιάφοροι πώς οι γυναίκες φθείρονται με τις μικροδουλειές στο νοικοκυριό του σπιτιού, που είναι δουλειά μονότονη, εξαντλητική και που καταβροχθίζει το χρόνο και τις δυνάμεις. Ελάχιστοι άντρες, ακόμα και προλετάριοι, σκέπτονται πόσο μπορούν να αλαφρώσουν από τα βάρη και τις φροντίδες τις γυναίκες [...] αν έτρεχαν να συνδράμουν στη “γυναικεία δουλειά”. Αλλά όχι, γιατί αυτό αντίκειται, βλέπετε στα “δικαιώματα και την αξιοπρέπεια του άντρα”. Ο άντρας θέλει να έχει την ανάπαυση και την άνεσή του. Σπιτική ζωή της γυναίκας είναι να θυσιάζει τον εαυτό της για χιλιάδες τιποτένια μικροπράγματα. Το παλιό δικαίωμα κυριαρχίας του άντρα εξακολουθεί να ζει με συγκαλυμμένη μορφή” (Κλάρα Τσέκιν: Σημειωματάριο)

Αυτή η κατάσταση συνεχίζει σήμερα να θεωρείται φυσιολογική. Τη βλέπουμε παντού γύρω μας. Στο πρόσωπο της μητέρας, της θείας, της γιαγιάς, της γνωστής και της γειτόνισσας που μέσα στην καθημερινή τους ρουτίνα και το άγχος να προλάβουν όλες τις δουλειές, συνήθως δεν προλαβαίνουν ούτε να σκεφτούν γιατί πρέπει να τα κάνουν όλα μόνες τους ούτε να παραπονεθούν στο σύζυγό τους που δεν τις βοηθά. Και σαν να μην είναι αυτό αρκετό έχουν συχνά να ακούσουν και την επίπληξη του συζύγου τους όταν το φαγητό δεν είναι έτοιμο στην ώρα του, ή όταν το πουκάμισό του δεν είναι σιδερωμένο - ο ίδιος ούτε που φαντάζεται ότι θα μπορούσε να το σιδερώσει μόνος του.

Η ισότητα ανδρών και γυναικών φαίνεται τελικά να είναι μονόπλευρη. Απαιτεί από τις γυναίκες να αναλάβουν ρόλους παραδοσιακά αντρικούς όπως είναι η οικονομική στήριξη της οικογένειας (εξάλλου καμιά φτωχή ή μικρομεσαία οικογένεια δεν θα μπορούσε να τα βγάλει πέρα χωρίς ένα δεύτερο μισθό) δεν τους επιτρέπει όμως να εγκαταλείψουν τα παλιά τους “καθήκοντα”. Και βέβαια δεν απαιτεί από τους άντρες να συμμετέχουν σε ρόλους παραδοσιακά γυναικείους και να βοηθήσουν

τη γυναίκα τους στη πορεία της εξίσωσης. Γι' αυτό άλλωστε και ένας άντρας που καθαρίζει ή μαγειρεύει θα χλευαστεί από πολλούς για τον “ξεπεσμό” του και το χαμένο του “ανδρισμό”.

2.2 Οι συνέπειες στη σχέση των δυο φύλων

Το μονόπλευρο βάρος της οικιακής εργασίας μετά από τη δουλειά έχει συνέπειες τόσο για τις γυναίκες όσο και για τη σχέση του άντρα με τη γυναίκα του.

Μια τυπική γυναίκα γύρω στα 35 με 40 έχει εξουθενωθεί πια με τη ζωή που κάνει. Συχνά παρουσιάζει νευρώσεις και κατάθλιψη. Η αυτοεκτίμησή της πέφτει κατακόρυφα, και γεμίζει ανασφάλειες. Μέσα σε όλα τα χρόνια του γάμου της δεν κατάφερε να αναπτυχθεί σαν προσωπικότητα, να αποκτήσει ασχολίες και ενδιαφέροντα - τουλάχιστον στον ίδιο βαθμό με τον άντρα της. Στις συζητήσεις της συχνά καταλήγει να μπορεί να μιλά μόνο για τα γνωστά σε αυτή πράγματα που δεν είναι άλλα από το σπίτι και τα παιδιά της, ενώ ο άντρας της μπορεί να κάνει κουβέντα για ποικίλα ζητήματα: πολιτική, οικονομία, ψάρεμα, κλπ. Η γυναίκα σπάνια κάνει όνειρα για το μέλλον. Το μέλλον της δεν πρόκειται να διαφέρει από το παρελθόν. Δεν έχει κάτι καλύτερο να περιμένει. Έτσι προτιμά να ξεχνιέται μέσα σε σαπουνόπερες και περιοδικά που μιλούν για πλούσιους πετυχημένους ανθρώπους...

Δεν είναι η έλλειψη ενδιαφέροντος που κάνει την γυναίκα των 40 έτσι. Ούτε η έλλειψη εξυπνάδας. Είναι η έλλειψη χρόνου. Όλου αυτού του χρόνου που αντί για προσωπική μόρφωση και ανάπτυξη αναλώνεται στις δουλειές του σπιτιού. Αντί για να βγει έξω και να συναναστραφεί με άλλους ανθρώπους πρέπει να διαβάσει μόνη της τα παιδιά, αντί να παρακολουθήσει ειδήσεις πρέπει να μαγειρέψει το βραδινό φαγητό.

Ωστόσο από αυτή την κατάσταση θύμα καταλήγει να είναι και ο άντρας, καθώς στερείται μια καλή σχέση με τη γυναίκα του. Χρόνο με το χρόνο η απόσταση στο ζευγάρι μεγαλώνει. Τα κοινά τους ενδιαφέροντα περιορίζονται. Η επικοινωνία τους μειώνεται και στη θέση της μπαίνουν οι καυγάδες. Η σχέση καταστρέφεται και οι δυο σύζυγοι αναρωτιούνται που χάθηκε ο άνθρωπος που είχαν γνωρίσει στα νιάτα τους.

2.3. Η γυναίκα νοικοκυρά

Μία στις τέσσερις γυναίκες στην Ελλάδα δεν έχει δουλέψει ποτέ στη ζωή της, αναφέρει μια έρευνα της Ε.Ε. Ωστόσο σωστό θα ήταν αν έλεγε ότι μια στις τέσσερις γυναίκες στην Ελλάδα δεν έχει πληρωθεί ποτέ για τη δουλειά της, καθώς το ποσοστό αυτό αναφέρεται στις γυναίκες που ασχολούνται αποκλειστικά με τα οικιακά. Μια νοικοκυρά δουλεύει ολόκληρη τη μέρα, 365 μέρες το χρόνο και δεν γνωρίζει πραγματικά αργίες και διακοπές. Αν η δουλειά της αμειβόταν (σύμφωνα με Έκθεση του ΟΗΕ - 1995) θα απέδιδε κάθε χρόνο σε παγκόσμια κλίμακα το ποσό των 16τρις δολαρίων κάθε χρόνο. Και όμως η εικόνα και η εκτίμηση που έχει η πλειοψηφία της κοινωνίας για τη νοικοκυρά είναι πολύ διαφορετική.

Υπάρχουν δυο βασικά στερεότυπα για τις νοικοκυρές. Από τη μια υπάρχει η εικόνα της αμόρφωτης γυναίκας, που κάθεται στο σπίτι και συντηρείται από τον άντρα της. Είναι το στερεότυπο της κυρά Κατίνας της γειτονιάς, που όλη τη μέρα καθαρίζει και κουτσομπολεύει. Που τα ενδιαφέροντά και η κατανόησή της περιορίζονται στα όρια του σπιτιού της. Η γυναίκα αυτή υποτιμάται και θεωρείται άνθρωπος δεύτερης κατηγορίας.

Η αλήθεια είναι ότι πολλές νοικοκυρές ανταποκρίνονται σε αυτό το στερεότυπο. Δεν φταίει όμως γι' αυτό ούτε η μόρφωσή τους, ούτε ο βαθμός της εξυπνάδας τους, αλλά η φύση της δουλειάς τους. Το νοικοκυριό δεν είναι απλά μια ολοήμερη εργασία, αλλά και μια δουλειά με μηδενική δημιουργικότητα. Η ξερή επανάληψη των καθημερινών καθηκόντων κουράζουν και εξουθενώνουν τη γυναίκα ψυχολογικά. Πόσο ζωντανός μπορεί να μένει ένας άνθρωπος όταν κάθε μέρα το μόνο που κάνει είναι να κυνηγά τη σκόνη και να μαγειρεύει; Πόσο κουράγιο έχει να αναπτύξει άλλα ενδιαφέροντα και ασχολίες; Η δημιουργικότητα βέβαια λείπει και από άλλα επαγγέλματα. Η δουλειά του βιομηχανικού εργάτη που συναρμολογεί κάθε μέρα τα ίδια εξαρτήματα στο πάγκο δεν μπορεί να χαρακτηριστεί δημιουργική ή ευχάριστη. Ωστόσο το νοικοκυριό διαφέρει από τα υπόλοιπα επαγγέλματα, γιατί κρατά τη γυναίκα κλεισμένη μέσα στο σπίτι και το μικρόκοσμο της γειτονιάς. Ο εργαζόμενος πηγαίνοντας στη δουλειά, συναντά μια σειρά από ανθρώπους. Μπορεί να συζητήσει μαζί τους, να ακούσει και να δει πέντε πράγματα παρα-

πάνω. Αντιθέτως, η μόνη κοινωνική επαφή της νοικοκυράς είναι οι γειτόνισσές της, που η ζωή τους δεν διαφέρει ουσιαστικά από τη δική της. Έτσι ενώ ένας εργαζόμενος μπορεί να μιλά για τα μέτρα λιτότητας, που είχαν ως αποτέλεσμα να απολυθούν συνάδελφοί του, ενώ μπορεί να μιλά για τη νέα τεχνολογία και τους υπολογιστές που εισήχθηκαν στο χώρο εργασίας του, να οργανώνεται σε σωματεία και να κατεβαίνει σε απεργίες, η νοικοκυρά δεν μπορεί παρά να αναλώνεται σε συζητήσεις για μάρκες απορρυπαντικών και νέες συνταγές γλυκών. Τα ταλέντα της, οι κλίσεις της, η προσωπικότητά της καταλήγουν να χάνονται μέσα σε συνταγές μαγειρικής και ξεσκονόπανα.

Το δεύτερο στερεότυπο δεν διαφέρει ουσιαστικά από το πρώτο. Πρόκειται απλά για μια ωραιопоιημένη εικόνα που κάνει τη μειονεκτική θέση της νοικοκυράς να μοιάζει με προτέρημα, την αग्γαρεία του σπιτιού με τέχνη και την ανάλωση της γυναίκας στις καθημερινές οικιακές εργασίες με αρετή. Πρόκειται για το στερεότυπο της “καλής” νοικοκυράς. Ο ρόλος της μέσα στην οικογένεια και το σπίτι εξαιρείται. Από σκλάβα του σπιτιού μετονομάζεται σε “κυρά” του. *“Δεν είναι θυσία αυτό που κάνεις” - της λένε. “Ο ρόλος αυτός μέσα σε μια οικογένεια είναι απαραίτητος. Κάποιος πρέπει να κάθεται στο σπίτι. Κάποιος πρέπει να το φροντίζει. Και η πιο κατάλληλη γι’ αυτό είσαι εσύ. Κανείς δεν θα τα κατάφερνε άλλωστε τόσο καλά όσο εσύ. Πρέπει να νιώθεις ευχαριστημένη και ευτυχισμένη με αυτόν σου το ρόλο.”* Έτσι η νοικοκυρά μαθαίνει έτσι να είναι ευχαριστημένη και υπερήφανη με τη μαγειρική της τέχνη, την καθαριότητα του σπιτιού της, τις σχολικές επιδόσεις των παιδιών της, την επαγγελματική επιτυχία του άντρα της κοκ. Με τον εαυτό της όμως; Ποτέ. Μέσα στην οικογένεια πάντα παίζει το δεύτερο ρόλο. Πάντα φροντίζει άλλους, πάντα τους στηρίζει στο κυνήγι των ονείρων και των φιλοδοξιών τους. Η ίδια όμως δεν έχει δικά της όνειρα και φιλοδοξίες. Η ίδια δεν γίνεται ευτυχισμένη μέσα από τον εαυτό της αλλά μέσα από την υπηρετήση των δικών της ανθρώπων. Η ευτυχία της είναι με δυο λόγια η ευτυχία ενός πιστού υπηρέτη.

Ας δούμε όμως το ζήτημα καί από μία άλλη σκοπιά. Αν ο θεσμός της νοικοκυράς ήταν πράγματι τόσο απαραίτητος και σεβαστός, όπως μας διηγούνται οι διάφοροι αστοί κοινωνιολόγοι και πολιτικοί, η γυναίκα αυτή δεν θα τύγχανε της μεταχείρισης που τυγχάνει:

Η νοικοκυρά είναι για την πολιτεία άορατη. Το κράτος πρόνοιας της αγνοεί εντελώς. Την αφήνει ανασφάλιστη και χωρίς σύνταξη. Σε ολόκληρη τη ζωή της, την αντιμετωπίζει όχι ως πρόσωπο ξεχωριστό αλλά σαν εξάρτημα του συζύγου της. Και αυτό μπορεί να μην είναι τόσο αν το ζευγάρι δεν έχει προβλήματα. Αν όμως έχει, τότε η νοικοκυρά μένει αβοήθητη μέσα στη σχέση. Είναι οικονομικά εξαρτημένη από το σύζυγό της. Συχνά δεν έχει τα μέσα ούτε να τον χωρίσει. Αλλά ακόμα και αν το κάνει πώς θα μπορέσει να επιβιώσει όταν το μόνο που έχει μάθει να κάνει είναι το νοικοκυριό; Για να μην θυμηθούμε το πόσες πιθανότητες έχει έτσι κι αλλιώς ως γυναίκα να βρει σήμερα μια θέση εργασίας. Ζητάμε:

- Μείωση του ωραρίου εργασίας, χωρίς μείωση αποδοχών για να εξαλειφθεί η ανεργία και να δημιουργηθούν περισσότερες θέσεις εργασίας σε συνδυασμό με ίσες ευκαιρίες για άντρες και γυναίκες στη δουλειά.
- Κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης που να επιτρέπουν στις νοικοκυρές να βρουν δουλειά και να ξεφύγουν από το σπίτι.
- Παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς σε κάθε γειτονιά και σε ολόημερη βάση, για τη διευκόλυνση των εργαζόμενων γυναικών
- Γονική άδεια ζετίας για έναν από τους δυο γονείς, αν επιθυμεί να μεγαλώσει ο ίδιος το παιδί του και χωρίς να χάνει τη θέση εργασίας του. (Αυτό το δικαίωμα είναι ήδη κατακτημένο σε χώρες τις Β. Ευρώπης).
- Σύνταξη και κοινωνική ασφάλιση των γυναικών που ασχολούνται αποκλειστικά με τα οικιακά.
- Ίση μοιρασιά της οικιακής εργασίας από άντρες και γυναίκες.

3. Σεξισμός

3.1. Πώς αντιμετωπίζεται η γυναίκα σήμερα

Πάω να αγοράσω ένα πακέτο τσιγάρα και δίνω στον περιπτερά πεντοχίλιο. Αυτός ρωτά τον φίλο μου που είναι πιο πίσω *“ρε φίλε δεν έχεις ψιλά;”*. *“Όχι”* του απαντά αυτός. Εγώ, του δίνω το πεντοχίλιο, και αυτός κάνει να δώσει τα ρέστα στο φίλο μου. Απλώνω το χέρι και τα παίρνω. Γιατί δίνει τα ρέστα στο φίλο μου όταν εγώ τον πληρώνω;

Έτσι άρχισαν οι διακοπές μου το καλοκαίρι του '98. Η συνέχεια τους δεν ήταν όμως καλύτερη. Ψάχνοντας για δωμάτιο να μείνουμε στο νησί, αρχίζω να μιλώ με τον ιδιοκτήτη ενός συγκροτήματος ενοικιαζόμενων δωματίων. *“Πόσο κάνει το δωμάτιο;”* τον ρωτώ. Αυτός λέει μια τιμή χωρίς να με κοιτά. *“Θα μας κάνετε μια καλύτερη τιμή;”* τον ξαναρωτώ εγώ. *“Μην ανησυχείς φίλε, θα τα βρούμε”* απαντά εκείνος στο φίλο μου, που στεκόταν πιο πίσω και ούτε που τον κοίταζε. Του ζητώ να δούμε το δωμάτιο. Εκείνος με προσπερνά, πιάνει το φίλο μου από τον ώμο και τον τραβά να του δείξει το δωμάτιο, ενώ του υπόσχεται μια καλή τιμή.

Τα περιστατικά αυτά ακούγονται σαν να βγήκαν από ανέκδοτο. Κι όμως είναι από τα πιο συνηθισμένα και με μία έννοια φυσικά περιστατικά στη ζωή μιας γυναίκας. Αρκεί κανείς να τις προσέξει.

Ας σκεφτούμε τις υποχρεώσεις και τις δουλειές ενός ζευγαριού ή μιας οικογένειας. Ο άντρας θα αναλάβει τις εξωτερικές και πιο “σημαντικές”

δουλειές. Θα διαχειριστεί τα κοινά χρήματα, θα διαπραγματευτεί την τιμή ενός ενοικιαζόμενου δωματίου, θα κάνει τη φορολογική δήλωση, θα κλείσει μια συμφωνία, θα υπογράψει ένα συμβόλαιο, θα οδηγήσει το αυτοκίνητο της οικογένειας κ.ο.κ. Γιατί η γυναίκα “δεν ξέρει”, “δεν έχει πείρα σε αυτά”. Με την ίδια λογική, θεωρείται τελικά υποχρέωση του άντρα- και όχι απλή προαίρεση- να αναλάβει αυτές τις δουλειές.

Βλέπουμε όμως και σε άλλους τομείς της ζωής η γυναίκα να αντιμετωπίζεται σαν το δεύτερο φύλο. Ας σκεφτούμε μια μικτή παρέα. Μέσα σε αυτή ένα μέσο ζευγάρι. Θα δούμε ότι αυτός που τείνει να κυριαρχήσει στην κουβέντα αυτός που μιλά περισσότερο είναι ο άντρας και όχι η γυναίκα. Στα λόγια του άντρα θα δώσει και η παρέα τη μεγαλύτερη σημασία και αξιοπιστία. Η κουβέντα και η γνώμη μιας γυναίκας έχουν μικρότερο βάρος από ενός άντρα. Αντιμετωπίζονται με λιγότερη σοβαρότητα και σεβασμό.

Είναι αλήθεια ότι πολλές γυναίκες διστάζουν ή φοβούνται να αναλάβουν τα λεγόμενα “ανδρικά καθήκοντα”. Να κλείσουν για παράδειγμα μόνες τους μια σημαντική συμφωνία και να υπογράψουν ένα συμβόλαιο. Προτιμούν να το αναλάβει ο άντρας τους ή ένας άντρας της εμπιστοσύνης τους. Ωστόσο, αυτό συμβαίνει, γιατί οι περισσότερες γυναίκες δεν έχουν αρκετή εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και τις ικανότητές τους. Δεν οφείλεται σε βιολογικά χαρακτηριστικά της γυναίκας.

Συμπεριφορές αυτού του τύπου, τόσο των γυναικών όσο και των αντρών, είναι αποτέλεσμα της ανατροφής που πήραν και των κοινωνικών συνθηκών μέσα στις οποίες μεγάλωσαν. Και βέβαια όσο περισσότερο οικονομικά ανεξάρτητη είναι μία γυναίκα τόσο περισσότερο τείνει να μειωθεί αυτή η “ανασφάλεια” που τη χαρακτηρίζει - ακόμα περισσότερο αυτό ισχύει για γυναίκες που ασχολούνται ενεργά με τα κοινά και την πολιτική.

3.2. Πρότυπα και Στερεότυπα στην παιδική ηλικία

Το τι είναι γυναικείο και τι αντρικό, ποιος πρέπει να είναι ο ρόλος του άντρα και της γυναίκας είναι κάτι που όλοι μαθαίνουμε από μωρά παιδιά. Σ’ ένα μικρό κορίτσι αγοράζουν οι γονείς συνήθως κούκλες και κατσαρολικά. Έτσι η γυναίκα μαθαίνει από μικρή ποιος είναι ρόλος της όταν μεγαλώσει. Από την κούκλα Μπάρμπι αποχτά το πρότυπο για το

γυναικείο σώμα και ομορφιά. Από τις κούκλες μωρά μαθαίνει το ρόλο της μητέρας. Από τα κατσαρολικά, το ρόλο της νοικοκυράς. Από τη Σταχτοπούτα και την Ωραία Κοιμομένη του παραμυθιού μαθαίνει ποια πρέπει να είναι η συμπεριφορά και τα χαρακτηριστικά της γυναίκας.

Η Σταχτοπούτα ήταν δυστυχισμένη, ωστόσο υπέμενε όλα τα μαρτύρια χωρίς να διαμαρτύρεται και να αντιδρά. Και γι' αυτό ανταμείφθηκε. Το βασιλόπουλο που την αγάπησε για την ομορφιά και τη γλυκύτητά της, την έσωσε από τη μιζέρια και τις κακιές αδερφές της. Έτσι και το κοριτσάκι που διαβάζει το παραμύθι της Σταχτοπούτας μαθαίνει ότι στη ζωή του πρέπει να στηρίζεται στην ομορφιά και τη γοητεία του και όχι στον εαυτό και στην προσωπικότητα του. Μαθαίνει να είναι άβουλο και να περιμένει την επίλυση των προβλημάτων του από τον άντρα - βασιλόπουλο του παραμυθιού. Ακόμα και αυτόν δεν θα ψάξει να τον βρει μόνη της, αλλά θα πρέπει να περιμένει υπομονετικά τη βρει και να τη διαλέξει.

Ανάλογη είναι και η ανατροφή του άντρα. Το αγοράκι το αποπαίρνουν όταν πάει να παίξει με κούκλες και του αγοράζουν αυτοκινητάκια και όπλα. Το θέλουν ενεργητικό και μαχητικό. Να παίζει πόλεμο και ξύλο και όχι να μαθαίνει γαλλικά, μπαλέτο και πιάνο. Στα παραμύθια είναι πάντα ο ήρωας και οι αρετές του είναι διαμετρικά αντίθετες από αυτές τις γυναίκας. Μαθαίνει ότι οι άλλοι πρέπει να μπορούν να στηρίζονται επάνω του. Ότι πρέπει να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και να παίρνει ρίσκα. Πρέπει να είναι επίμονος, να κυνηγά και να παλεύει γι' αυτό που θέλει να πετύχει ή να αποκτήσει.

Η διαφορετική αντιμετώπιση συνεχίζεται και στην εφηβεία. Το αγόρι έχει συνήθως δικαίωμα να βγαίνει σε μικρότερη ηλικία από το κορίτσι και να гуιρίζει πιο αργά στο σπίτι. Ο πατέρας του θα το σπρώξει επίσης να βρει μια κοπέλα, να κάνει σεξ για να “αποκτήσει εμπειρία” και να “γίνει άντρας”. Αν μάλιστα θεωρήσει ότι “αργοπορεί” θα φροντίσει να τον στείλει σε έναν οίκο ανοχής ή θα του κανονίσει ένα ανάλογο ραντε-βού. Την κόρη του όμως την κυνηγά μόλις τη δει με έναν νεαρό. Αν αργεί να γυρίσει σπίτι την τιμωρεί και την ανακρίνει για το που ήταν και με ποιους είχε βγει. Ακόμα και σήμερα, αγωνιά για την παρθενιά της - κάτι που δεν λέγεται πια ξεκάθαρα, αλλά υπονοείται στις διάφορες κουβέντες πατέρα- κόρης για τους κινδύνους που ελλοχεύουν.

3.3. Ανέκδοτα, αστεία, στερεότυπες φράσεις κατά των γυναικών...

“- Τι κάνουν τρεις ξανθιές σ’ ένα χωράφι;

“- Τις καλλιεργημένες.”...

Γελάσατε; Το ανέκδοτο αυτό είναι καθαρά σεξιστικό και αν θέλετε να είστε συνεπείς αντισεξιστές δεν θα έπρεπε να γελάσετε.

Χιλιάδες ανέκδοτα αυτού του τύπου και άλλα, πολύ χειρότερα, κυκλοφορούν, όπως και στερεότυπες φράσεις (πχ “όλες οι γυναίκες είναι πουτάνες” ή “όλες οι γυναίκες είναι ηλίθιες”). “Ατάκες” τις οποίες τόσο οι άντρες όσο και οι γυναίκες τις θεωρούν άκακες.

Πολλές γυναίκες δεν προσβάλλονται όταν τις ακούν, και η πλειοψηφία των ανδρών δεν θεωρεί ότι συμπεριφέρεται σεξιστικά και προσβλητικά απέναντί τους όταν τις λέει. Ωστόσο οι ίδιοι άνθρωποι θα χαρακτηρίζαν ρατσιστικά ένα ανέκδοτο για τους μαύρους και θα θεωρούσαν πολύ προβληματικό λένα αστείο πχ. για τους Αλβανούς όταν θα γινόταν μπροστά σε Αλβανούς- τουλάχιστον αν οι άνθρωποι αυτοί ήταν συνεπείς αντιρατσιστές.

Η διαφορά στις αντιδράσεις έγκειται στο επίπεδο της συνείδησης πάνω στα δυο ζητήματα. Ένα μεγάλο κομμάτι της κοινωνίας σήμερα καταλαβαίνει τι σημαίνει ρατσισμός, ποιες είναι οι συνέπειές του και τον αποδοκιμάζει. Αντιθέτως, ο σεξισμός δεν θεωρείται κάτι κακό. Για την πλειοψηφία είναι λίγο πολύ φυσιολογικός.

Κι όμως ο σεξισμός στην ουσία δεν λειτουργεί διαφορετικά από τον ρατσισμό. Βάζει όλες τις γυναίκες στην ίδια κατηγορία και τις σχολιάζει υποτιμητικά και αρνητικά. Γι’ αυτό το λόγο, δεν μπορούμε να θεωρούμε τα σεξιστικά αστεία, ανέκδοτα κλπ. άκακα και χωρίς ιδιαίτερη σημασία. Από τη μια πλευρά εκφράζουν μια συγκεκριμένη συνείδηση για τη θέση και τη φύση της γυναίκας σήμερα. Αν για παράδειγμα δεν σου έχει περάσει από το μυαλό ή δεν έχεις ακούσει να λένε, ότι όλες οι γυναίκες είναι πουτάνες, δεν θα “αστειευτείς” πάνω σε αυτό, γιατί δεν υπάρχει το ερέθισμα. Από την άλλη πλευρά, αν “αστειεύσαι” ξέροντας ότι αυτό που λες δεν ισχύει στην πραγματικότητα, δεν σημαίνει ότι το “αστείο” σου ήταν ένα απλό και αθώο αστείο. Και αυτό, γιατί

επαναλαμβάνεις και διαδίδεις τις υπάρχουσες ιδέες και προκαταλήψεις για τις γυναίκες. Το αν θεωρείς τον εαυτό σου αντισεξιστή δεν έχει καμία σημασία, καθώς λειτουργείς ακριβώς αντίθετα. Δημιουργείς ο ίδιος σεξιστική συνείδηση και δίνεις σε άλλους ανθρώπους τα ερεθίσματα για να την αναπτύξουν.

3.4. “όλες οι γυναίκες είναι πουτάνες”

Η φράση “*όλες οι γυναίκες είναι πουτάνες*” κρατά τα πρωτεία ανάμεσα σε όλες τις φράσεις, τα αστεία και τα ανέκδοτα με σεξιστικό περιεχόμενο. Την λέει ο απατημένος άντρας, αυτός που βλέπει μια γυναίκα με “*προκλητικό*” ντύσιμο, ή “*προκλητική*” συμπεριφορά, ή αυτός που βλέπει μια γυναίκα να φλερτάρει και να κοιμάται με περισσότερους από έναν άντρες. Από ότι φαίνεται είναι μια φράση με συμπυκνωμένα νοήματα. Ταυτόχρονα, είναι η “*ατάκα*” που δείχνει πιο καθαρά απ’ όλες την ανισότητα αντρών και γυναικών στη σκέψη και τη συνείδηση της πλειοψηφίας της κοινωνίας.

Ένας άντρας που φορά στενά τζιν και μπλουζάκια, χορεύει προκλητικά σε ένα κλαμπ, θα χαρακτηριστεί “*γκόμενος*”. Το ίδιο θα συμβεί, όταν ένας άντρας φλερτάρει και κοιμάται με περισσότερες από μια γυναίκες. Οι γύρω του θα τον “*συγχαρούν*” για τον ανδρισμό του και τις ικανότητές του ως “*μεσογειακό εραστή*”. Μια γυναίκα δεν μπορεί να αποφύγει το χαρακτηρισμό της “*πουτάνας*” όταν ντύνεται με τρόπο που να αναδεικνύει το σώμα της, ή όταν δεν ακολουθεί μονογαμική ζωή.

Σε αντίθεση με τους άντρες, οι γυναίκες είναι στην ουσία αναγκασμένες να βάζουν μια σειρά από περιορισμούς στη ερωτική τους ζωή, τη συμπεριφορά και το ντύσιμό τους. Και αυτό, όχι μόνο για να αποφύγουν συγκεκριμένους χαρακτηρισμούς αλλά και τις συνέπειές τους.

Όταν μια γυναίκα είναι για παράδειγμα ντυμένη “*προκλητικά*”, η πλειοψηφία των ανδρών θεωρεί ότι τους στέλνει ένα μήνυμα. Ότι τους δίνει το δικαίωμα να της κάνουν επιθετικό “*καμάκι*”, (το οποίο συχνά παίρνει και τη μορφή της σεξουαλικής παρενόχλησης) ή να την αγγίξουν με τρόπο που την προσβάλει. Δεν συμβαίνει όμως και το αντίστροφο. Όταν ένας άντρας είναι ντυμένος “*προκλητικά*” δεν θεωρείται ότι δίνει δικαιώματα κανενός είδους.

3.5. Καμάκι και σεξουαλική παρενόχληση

Ο σεξισμός δεν σταματά όμως στον τρόπο ομιλίας, τα ανέκδοτα και τα αστεία για τις γυναίκες. Το καμάκι, που οι περισσότεροι άντρες το θεωρούν αθώο, είναι στη βάση του σεξιστικού, όταν γίνεται με αλαζονεία και “μαγκιά” και με γλώσσα κυδαία και υποτιμητική για τη γυναίκα. Όταν γίνεται για να αποδείξει ο άντρας στους γύρω και την παρέα του τον “ανδρισμό” του και όχι για να κάνει κάποιο θετικό και όμορφο σχόλιο για τη γυναίκα.

Όλες οι γυναίκες έχουν αντιμετωπίσει κάποια στιγμή στη ζωή τους αυτού του είδους το “καμάκι”. Περνώντας μπροστά από μια καφετέρια για παράδειγμα, ακούν μια ομάδα νεαρών να σφυρίζει και να χειρονομεί με υπονοούμενα, να κάνει παρατηρήσεις και αξιολογήσεις για το σώμα τους, να τις φωνάζουν για να τους κάνει διαφόρου τύπου προσκλήσεις. Πρέπει μήπως να νιώθουν κολακευμένες; Αυτό δεν το πιστεύουν στην πραγματικότητα ούτε οι ίδιοι οι άντρες, αφού όταν η δική τους γυναίκα, αδερφή, κόρη ή μάνα, γίνουν αποδέκτες παρόμοιας συμπεριφοράς εξαγριώνονται.

Το λεγόμενο “καμάκι” μπορεί ωστόσο να πάρει και τη μορφή της σεξουαλικής παρενόχλησης, όταν γίνεται επίμονα και πιεστικά και δεν σταματά όταν η γυναίκα αρνείται ή έχει δείξει την ενόχλησή της. Η σεξουαλική παρενόχληση συχνά δεν μένει απλά στα λόγια. Οι περισσότερες γυναίκες στην Ελλάδα έχουν αντιμετωπίσει στο δρόμο κάποιον που τους αγγίζει το στήθος ή τον πισινό δήθεν τυχαία, ή κολλά επάνω τους μέσα σε ένα γεμάτο λεωφορείο.

Οι γυναίκες, βρίσκονται όμως σε ακόμα χειρότερη κατάσταση όταν η σεξουαλική παρενόχληση γίνεται στο χώρο εργασίας τους, καθώς δεν μπορούν να αντιδράσουν εύκολα, ή και καθόλου, όταν αυτός που τις παρενοχλεί είναι το αφεντικό τους.

Και δυστυχώς δεν πρόκειται καθόλου για μεμονομένα περιστατικά. Το ποσοστό των γυναικών στην Ευρώπη που έρχεται αντιμέτωπο με σεξουαλική παρενόχληση, φτάνει το 50%.

3.6. Σεξισμός στη διαφήμιση στον τύπο και στα media

Σκηνή πρώτη: Ημίγυμνες γυναίκες που τρώνε προκλητικά γιαούρτια και παγωτά.

Σκηνή δεύτερη: Νοικοκυρές που αγωνίζονται να μετατρέψουν σε καθρέφτη το μπάνιο και το πάτωμα του σπιτιού, να πλύνουν τα περισσότερα πιάτα από τη φίλη τους με το λιγότερο απορρυπαντικό, στοργικές μητέρες που το μοναδικό τους μέλημα είναι να ταΐσουν σωστά το παιδί τους και το σύζυγο.

Να ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος για ένα διαφημιστή να προωθήσει ένα προϊόν. Από τη μια τα καλλίγραμμα ημίγυμνα μοντέλα και από την άλλη η έμφαση στο ρόλο της γυναίκας συζύγου, νοικοκυράς, μητέρας. Εννιά στις δέκα διαφημίσεις είναι βαθιά σεξιστικές πετυχαίνοντας εκτός από το να πουλήσουν το προϊόν τους να περάσουν συγχρόνως συγκεκριμένα πρότυπα και συμπεράσματα στην κοινωνία.

Σκηνή τρίτη: Περνώντας μπροστά από ένα κεντρικό περίπτερο, κοντοστέκεσε και διαβάζεις τους τίτλους των κρεμασμένων εφημερίδων. Δίπλα τους είναι κρεμασμένα τα περιοδικά. Εσχέτως του περιεχομένου του περιοδικού βλέπεις σε όλα τα εξώφυλλα να φιγουράρουν ημίγυμνες έως εντελώς γυμνές γυναίκες.

Το γυμνό γυναικείο κορμί είναι βέβαια απαραίτητο στοιχείο του υψηλού τιράζ, του τύπου.

Σκηνή τέταρτη: Ανοίγοντας την τηλεόραση πέφτεις πάνω σ' ένα απ' αυτά τα δημοφιλή σόου όπου δεκάδες νεαρές, με όσο γίνεται περισσότερο μακιγιάζ κι όσο γίνεται λιγότερο ύφασμα πάνω τους “χο-

ρεύουν και τραγουδούν”. Άντε τώρα να εξηγήσω στη γιαγιά μου ότι οι γλάστρες δεν είναι πια εκείνα τα πράσινα με τα λουλουδάκια που έχει στο μπαλκόνι της...

Ο σεξισμός σε όλο του το μεγαλείο, βρίσκεται κρυμμένος πίσω από τις πιο απίθανες λεπτομέρειες της καθημερινής μας ζωής, έχοντας τη βάση του στη θεωρία ότι η γυναίκα είναι εμπόρευμα, σκεύος ηδονής ή απλά χρηστικό αντικείμενο.

4. Εκτρωση

4.1. Ο πόλεμος των εκτρώσεων

Τον οξύτερο πόλεμο κατά των εκτρώσεων τον συναντάμε στις Η.Π.Α. Οι λεγόμενες οργανώσεις “pro life” δεν κάνουν απλά προπαγάνδα υπέρ της “αγέννητης ζωής”, αλλά θεωρούν ότι πρέπει να την “προστατέψουν” με κάθε τρόπο. Έτσι πολιορκούν κλινικές και νοσοκομεία που γίνονται εκτρώσεις, τρομοκρατούν και εμποδίζουν τις γυναίκες να μπουνε μέσα και εκφοβίζουν τους γιατρούς και το ιατρικό προσωπικό. Οι πιο ακραίοι από αυτούς φτάνουν στο σημείο να δολοφονούν γιατρούς που κάνουν εκτρώσεις και να τοποθετούν βόμβες στις κλινικές. (Newsweek 2000)

Η Ευρώπη δεν μένει και πολύ πίσω. Στη Γαλλία, οι “κομάντο κατά των εκτρώσεων”, μια συμμαχία 50 οργανώσεων, που στηρίζεται και χρηματοδοτείται από την ακροδεξιά, εισβάλουν από το 1987 σε νοσοκομεία και κλινικές. Τρομοκρατούν τις γυναίκες με απειλές και δείχνοντας τους φωτογραφίες κατακομματιασμένων εμβρύων. Προσπαθούν να τους δημιουργήσουν ενοχές για την επιλογή τους, και να τις πείσουν να γεννήσουν το παιδί και να τους το παραδώσουν αμέσως μετά τη γέννα. (L’opposition a l’avortement. Du lobby au commando, εκδ. Berg, Παρίσι 1995)

Λίγο πιο βόρεια, στη Νορβηγία, παρ’ όλο που η έκτρωση είναι νόμιμη, όλη η κρατική πολιτική στοχεύει στην εμπόδισή της. Η τραγουδίστρια

των *“Theatre of Tragedy”* Liv Kristine Espraenez διηγήθηκε το εξής:

“Όταν μια γυναίκα πάει στο νοσοκομείο για να κάνει έκτρωση, της κλείνουν ραντεβού τέσσερις και πέντε μήνες αργότερα, όταν πα νομικά δεν θα δικαιούται να διακόψει την εγκυμοσύνης της. Παρόμοια είναι και η ταχτική των περισσότερων ιδιωτικών γιατρών. Αρνούνται να κάνουν αμβλώσεις και έτσι η πλειοψηφία των γυναικών αναγκάζεται είτε να κρατήσει το παιδί, είτε να πάει στο εξωτερικό”.

Όσο για την Ιρλανδία, η έκτρωση είναι απαγορευμένη ακόμα. Κι όταν η γυναίκα μείνει έγγυος μετά από βιασμό. Στην Ελλάδα η έκτρωση νομιμοποιήθηκε πριν από 15 χρόνια. Ωστόσο οι πολέμοί της προσπαθούν ακόμα να ανατρέψουν τον νόμο 1607.

Αν σερφάρουμε στο ελληνικό διαδίκτυο θα δούμε πρώτα απ’ όλα την ιστοσελίδα του ΟΤΕ που φιλοξενεί το “Σύλλογο Προστασίας Αγέννητου Παιδιού”. Η σελίδα τιτλοφορείται *“Εγώ το αγέννητο παιδί”* και ένα έμβρυο αναλαμβάνει να ενημερώσει τους επισκέπτες: *“Τι θα γινόταν αν η μητέρα μου αποφάσιζε ότι δε με θέλει; Μήπως θα με κομματιάσουν ζωντανό μέσα στην κοιλιά της μητέρας μου, μ’ ένα τροχισμένο γυριστό μαχαίρι; ... Μήπως ο γιατρός ανοίξει την κοιλιά της μητέρας μου, με βγάλει και ... με πετάξει σε κουβά μέχρι να πεθάνω;”*. Πιο πέρα συναντάμε τη σελίδα του εκκλησιαστικού ιδρύματος “το σπίτι της Μαρίας” να απευθύνεται στις εγκύους λέγοντας τους: *“γυναίκα μην βιάζεσαι να καταδικάσεις σε θάνατο το παιδί σου”*.

Παρόμοια απαράδεκτες και υποκριτικές είναι και οι κατά καιρούς δηλώσεις που κάνουν διάφοροι βουλευτές αλλά και άλλα δημόσια πρόσωπα. Μόνο που εδώ τα επιχειρήματά τους κατά των εκτρώσεων δεν είναι “ανθρωπιστικά” αλλά “πατριωτικά” ή κοινώς ρατσιστικά και εθνικιστικά. Η βουλευτής Φάνη Πάλλη-Πετραλιά για παράδειγμα συνδέει τις εκτρώσεις με τη λεγόμενη *“υπογεννητικότητα”* και μιλά για αποδυνάμωση της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία. Από την άλλη ο δημοσιογράφος Θέμος Αναστασιάδης ανησυχεί περισσότερο για τους *“εσωτερικούς κινδύνους”* ελλοχεύουν ή κοινώς για τις γεννήσεις αλλοδαπών παιδιών στην Ελλάδα, που θα αλλοιώσουν φυλετικά τη χώρα. Μονολογώντας στον ραδιόφωνο του Φλας το ‘98 χαρακτήριζε τις εκτρώσεις ως έγκλημα κατά της πατρίδας και του ελληνισμού.

Η έκτρωση δεν είναι έγκλημα. Είναι δικαίωμα κάθε γυναίκας. Και πρώτα από όλα γιατί με τη γέννηση ενός παιδιού είναι η δική της ζωή θα πρέπει να αλλάξει ριζικά και κανενός άλλου. Κι όμως οι πολέμιοι των εκτρώσεων βάζουν τα δικαιώματα μιας αγέννητης ζωής, μιας ζωής που ούτε έχει διαμορφωθεί ούτε έχει συνείδηση, πάνω από τα δικαιώματα της γυναίκας. Και αυτό στη λογική τους η γυναίκα δεν είναι ξεχωριστό πρόσωπο, αλλά απλά φορέας ενός “παιδιού”, απλά μια μηχανή αναπαραγωγής.

Η λογική αυτή δεν είναι καινούργια. Εναρμονίζεται πλήρως με τις παραδοσιακές αντιλήψεις για τις γυναίκες. Από τις αρχές του 19ου αιώνα, όταν ανακαλύφθηκαν οι πρώτες αντισυλληπτικοί μέθοδοι, οι “ευπρεπείς” αστοί τις ονόμαζαν έγκλημα. Το να μπορεί μια γυναίκα να αποφασίζει για την εγκυμοσύνη της, θεωρήθηκε καταστρεπτικό, γιατί σήμαινε ανατροπή των παραδοσιακών σχέσεων αντρών και γυναικών. Από τη μια πλευρά οι γυναίκες αποκτούσαν σεξουαλική ισοτιμία με τους άντρες. Μπορούσαν να έχουν σεξουαλικές σχέσεις πριν το γάμο τους, χωρίς το φόβο μιας εγκυμοσύνης. Έμπαιναν τα θεμέλια για να μπορούν οι γυναίκες να έχουν έλεγχο του σώματός τους και της ζωής τους. Έμπαιναν τα θεμέλια για να αρχίσουν οι γυναίκες να αμφισβητούν τους παραδοσιακούς τους ρόλους και να βγουν έξω από το σπίτι. Μπορούσαν να αποδεσμευτούν από τις κοινωνικές επιταγές και να αρχίσουν να διεκδικούν την ισοτιμία σε μια σειρά τομείς της ζωής. Και πράγματι αυτό έγινε. Με την διάδοση της αντισύλληψης, άρχισε η πάλη για τη νομιμοποίησή της, παράλληλα με την πάλη για ίσες ευκαιρίες εργασίας, ίση αμοιβή αντρών και γυναικών και δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες. (Sheila Rowbotham: Hidden from History, London 1977)

Σήμερα, που το δικαίωμα του αυτοκαθορισμού της γυναίκας είναι νομικά κατακτημένο στις περισσότερες χώρες του ανεπτυγμένου κόσμου, η επιχειρηματολογία γίνεται πιο “ανθρωπιστική”. Ωστόσο ανθρωπιστική γίνεται μονάχα για το έμβρυο και όχι για τη γυναίκα. Τη γυναίκα δεν διστάζουν, να τη χαρακτηρίζουν εγκληματία και δολοφόνο. Δεν διστάζουν να την εκφοβίσουν και να τις δημιουργήσουν τεράστιες ενοχές, με έμβρυα που μιλάνε και αναθεματισμούς, απλά γιατί αποφάσισε η ίδια για τον εαυτό της και τη ζωή της.

Την ίδια στιγμή σε όλες τις πολεμικές κατά των εκτρώσεων δεν βλέ-

πουμε πουθενά να αναφέρεται ο πατέρας. Πουθενά δεν χαρακτηρίζεται αυτός ως δολοφόνος, πουθενά δεν του μπαίνει το καθήκον της ανατροφής ενός (ανεπιθύμητου) παιδιού. Λες και η γυναίκα έμεινε έγκυος με τον κρίνο...

4.2. Έχουν οι γυναίκες σήμερα πραγματικά την επιλογή;

Για τις περισσότερες γυναίκες η επιλογή να διακόψουν ή όχι μια εγκυμοσύνη δεν είναι σήμερα πραγματική επιλογή. Πολλές γυναίκες αναγκάζονται να κάνουν έκτρωση, καθώς δεν έχουν τα μέσα να κρατήσουν το παιδί τους και να το μεγαλώσουν. Τα κρατικά επιδόματα για τα παιδιά είναι τουλάχιστον γελοία, αφού δεν ξεπερνούν τις 6000 δρχ. το μήνα για το κάθε παιδί, οι παιδικοί σταθμοί στην πλειοψηφία τους ιδιωτικοί και ακριβοί, να μην μιλήσουμε για τα μετέπειτα έξοδα ενός παιδιού, όταν πάει σχολείο, ή θέλει να σπουδάσει κοκ.

Άλλες γυναίκες φοβούνται να κρατήσουν ένα παιδί αν δεν είναι παντρεμένες λόγω της κοινωνικής κατακραυγής. Αντιμετωπίζονται ως “ελευθερίων ηθών” και έχουν προβλήματα τόσο με την οικογένεια και τον κοινωνικό τους περίγυρο όσο και από τους εργοδότες τους. Και η κατάσταση γίνεται ακόμα πιο δύσκολη όταν οι γυναίκες αυτές ζουν στην επαρχία, όπου η κοινωνία είναι ακόμα πιο μικρή, τα γεγονότα μαθαίνονται πολύ πιο γρήγορα και η κριτική είναι αμίλικτη. Αναγκάζονται έτσι να κρατήσουν την εγκυμοσύνη τους μυστική και καταλήγουν συχνά να κάνουν εκτρώσεις κρυφά, στο σπίτι τους, μέσα σε πρωτόγο-

νες συνθήκες.

Προβλήματα υπάρχουν και από την άλλη όψη του νομίσματος. Πολλές γυναίκες που θέλουν να διακόψουν την εγκυμοσύνη τους, γιατί δεν είναι έτοιμες να γίνουν μητέρες, ή απλά δεν θέλουν να γίνουν μητέρες. Και αυτό είναι αναμφισβήτητα δικαίωμά τους.

Όταν όμως αυτές οι γυναίκες είναι χαμηλόμισθες ή έφηβες γυναίκες η έκτρωση δεν είναι απλή υπόθεση. Τα ασφαλιστικά ταμεία δεν καλύπτουν το κόστος και έτσι η άμβλωση στο νοσοκομείο γίνεται πολύ ακριβή. Αναγκάζονται για αυτό το λόγο να αποταθούν στην καλοσύνη του κάθε ιδιώτη γιατρού, η οποία είναι μεν πιο φτηνή από το νοσοκομείο αλλά στην καλύτερη περίπτωση κοστίζει γύρω στις 100.000 δρχ.

Για να είναι η επιλογή της έκτρωσης καθαρά επιλογή της γυναίκας απαιτείται:

- Ελεύθερη και δωρεάν έκτρωση, σε όλα τα δημόσια νοσοκομεία και κλινικές.
- Περισσότερες κλινικές εκτρώσεων, στα αστικά κέντρα και την επαρχία, που να παρέχουν ψυχολογική υποστήριξη στις γυναίκες, καθώς και απόλυτη εχεμύθεια.
- Αυξημένα επιδόματα για τα παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών .
- Ειδική μέριμνα και προστασία της ανύπαντρης μητέρας.

5. Βία κατά των γυναικών

5.1. Τα επίσημα στοιχεία αποκαλύπτουν:

Εκατομμύρια γυναίκες σε όλο το κόσμο γίνονται καθημερινά θύματα της ανδρικής βίας, στο δρόμο, το σπίτι ή το χώρο εργασίας τους. Από το χαστούκι, μέχρι τον άγριο ξυλοδαρμό και το βιασμό, η βία κατά των γυναικών αποτελεί ένα από τα πιο συχνά εγκλήματα - αλλά και τα λιγότερο διωκόμενα...

- 1 στα 5 θύματα ανθρωποκτονιών στην Ευρώπη είναι γυναίκες που έχουν δολοφονηθεί από τον άντρα ή τον φίλο τους (Ελευθεροτυπία 18.02.1997)
- Στην Αγγλία κάθε βδομάδα δυο γυναίκες σκοτώνονται από τον νυν ή πρώην σύζυγό τους, ενώ η βία μέσα στην οικογένεια αποτελεί το 25% του συνόλου των εγκλημάτων (CADV Pamphlet)
- Κάθε χρόνο στην Ευρώπη περισσότερες γυναίκες πεθαίνουν από το χέρι του συζύγου ή του φίλου τους, παρά από τη μάστιγα του καρκίνου και τα τροχαία δυστυχήματα (Ελευθεροτυπία, 6.04.2000)
- Στη Γερμανία κάθε 3 λεπτά μια γυναίκα βιάζεται. (VORAN - Das Frauen Programm)
- Στις ΗΠΑ, κάθε 8 δευτερόλεπτα μια γυναίκα κακοποιείται.

5.2. Βία μέσα στην οικογένεια

Στα 23 χρόνια του γάμου της, η Χρύσα, ήταν ευτυχισμένη μόνο όταν έλειπε ο άντρας της για ταξίδια. Όταν πλησίαζε η ώρα της επιστροφής

του την έπιανε τρόμος. *“Έπρεπε να είναι όλα στην εντέλεια. Το φαγητό ούτε ζεστό ούτε κρύο. Οι πιτζάμες και οι παντόφλες του στη θέση τους. Το μπάνιο έτοιμο να τον υποδεχτεί. Δεν έπρεπε να είναι κανείς άλλος στο σπίτι - φίλος ή συγγενής. Ήταν δυνάστης. Δεν σήκωνε αντιρρήσεις - ούτε ίχνος διαμαρτυρίας”*. Με την παραμικρή αφορμή την ξυλοκοπούσε ανελέητα.

Όταν γέννησε το πρώτο τους παιδί αυτός δεν γύρισε ούτε να το κοιτάξει. Ήταν κορίτσι και αυτός ήθελε γιο. *“...το πρώτο μεσημέρι που γύρισα σπίτι με το μωρό από το μαιευτήριο, με έδειρε τόσο πολύ που άρχισα να αιμορραγώ και αναγκάστηκε να με ξαναπάει το βράδυ στο νοσοκομείο. Ούτε σκέψη να τον καταγγείλω”*

Από την μανία του δεν γλίτωναν ούτε τα παιδιά. *“Κάθε φορά που σήκωνε πάνω μου το χέρι του και έμπαινε στη μέση κάποιο παιδί να με γλιτώσει το ξυλοκοπούσε αλύπητα. Με σαδισμό”*. Ήταν 14 χρονών η Φλορεντία, - η κόρη τους - όταν την έστειλε στο Γενικό Κρατικό με σπασμένα πλευρά και σαγόνι. Έμεινε στο νοσοκομείο 28 ολόκληρες ημέρες. *“Δυστυχώς, ούτε τότε τόλμησα να τον καταγγείλω.”*

Όλα αυτά τα χρόνια τα αδέρφια της προσπαθούσαν να την πείσουν να καταφύγει στην Αστυνομία να ζητήσει βοήθεια, να πάρει διαζύγιο. *“Παρέλυσ από το φόβο μου. Άδειαζαν οι φλέβες μου από αίμα. Πίστευα ότι αν έκανα κάτι τέτοιο θα με σκότωνε. Σκεφτόμουν τα παιδιά μου.”* Η ιστορία της Χρύσας δημοσιεύτηκε στα ΝΕΑ στις 27.11.1997. Δεν είναι μοναδική. Η βία μέσα στα πλαίσια του γάμου αποτελεί μια φριχτή καθημερινή πραγματικότητα για εκατομμύρια γυναίκες στον κόσμο. 1 στις 4 Ευρωπαίες και 1 στις 3 Ελληνίδες έχει κακοποιηθεί τουλάχιστον μια φορά από το σύζυγό της. Και αυτοί είναι μόνο οι επίσημοι αριθμοί. Η πραγματική έκταση του προβλήματος μένει ακόμα κρυφή!

Οι γυναίκες θύματα προσπαθούν να καλύψουν τα μαυρισμένα τους μάτια με γυαλιά ηλίου, τις μελανιές τους με κασκόλ και φουλάρια. Σπάνια μιλούν για το τι τους συμβαίνει. Ακόμα πιο σπάνια τολμούν να καταγγείλουν το σύζυγό τους. Μια έρευνα της Ε.Ε. έδειξε ότι μια γυναίκα έχει κακοποιηθεί κατά μέσο όρο 35 φορές σωματικά και σεξουαλικά πριν ζητήσει εξωτερική βοήθεια. Και εξωτερική βοήθεια δεν σημαίνει καταγγελία, αλλά ότι μια γυναίκα για πρώτη φορά στρέφεται σε κάποιον τρίτο (πρόσωπο ή υπηρεσία) για να τη βοηθήσει.

- Φτηνές κατοικίες γι' αυτές και δωρεάν παιδικούς σταθμούς για τα παιδιά τους.
- Αυξημένη κρατική επιδότηση για τα παιδιά.
- Ποινική δίωξη των βίαιων συζύγων.
- Ψυχιατρική παρακολούθηση και θεραπεία των βίαιων συζύγων κατά την έκτιση της ποινής τους.
- Ενημέρωση και διαπαιδαγώγηση σε σχολεία, πανεπιστήμια, σχολές, χώρους εργασίας για το θέμα της βίας κατά των γυναικών μέσα κι έξω από την οικογένεια.

5.3. Βία έξω από το γάμο

Δεν είναι όμως μόνο οι παντρεμένες γυναίκες που κινδυνεύουν από μια βίαιη σχέση. Ακόμα και νεαρές γυναίκες, φοιτήτριες, δυναμικές και χειραφετημένες μπορούν να βρεθούν αντιμέτωπες με τη βία των νυν ή πρώην φίλων τους.

Η Έφη Σ. τεταρτοετής φοιτήτρια της Ιατρικής βρέθηκε από την αδερφή της, στο σπίτι που νοίκιαζαν στην Αθήνα, αναίσθητη, πεσμένη στο πάτωμα και αιμόφυρτη. Γεμάτη βαθιές γρατσουνιές και μώλωπες στο πρόσωπο, το στήθος και την πλάτη, ψελλίζοντας και κλαίγοντας από το σοκ, εξήγησε στην αδερφή της, πως είχε πει στο Νίκο ότι έπρεπε να διακόψουν τη σχέση τους για λίγο. *“Είσαι σκουπίδι”*, της ούρλιαξε αυτός και άρχισε να τη γρονθοκοπεί παντού.

“Δεν μπορούσα να μιλήσω, φοβόμουν να κινηθώ μετά για δυο μήνες. Ώρες - ώρες αισθανόμουν σαν να έφταιγα κι εγώ γι' αυτό που μου συνέβη.” έλεγε αργότερα η Έφη. *“Εκείνη τη νύχτα, φώναξε η αδερφή μου το γιατρό στο σπίτι. Δεν πήγα στο νοσοκομείο γιατί φοβόμουν. Φοβόμουν μήπως αρχίσουν και με ρωτάνε ποιος με χτύπησε. Είναι κάτι που δε θέλω να το μάθει κανείς. Στο γιατρό είπαμε ότι είχα πέσει στις σκάλες, μάλλον δεν το πίστεψε. Κατάλαβε όμως ότι δεν ήθελα να δώσω συνέχεια ”* (NEA, 18.02.1997)

5.4. Βία πιο ήπιας μορφής

Βία κατά των γυναικών δεν είναι μόνο ο άγριος ξυλοδαρμός και ο βιασμός. Υπάρχουν και μορφές πιο *“ήπιας”* βίας. Βίας δηλαδή που δεν

καταλήγει στον τραυματισμό της γυναίκας, όπως για παράδειγμα το χαστούκισμα.

Αυτή είναι η πιο συχνή μορφή της βίας κατά των γυναικών και την ίδια στιγμή η πιο ανεκτή κοινωνικά. Συνήθως δεν χαρακτηρίζεται καν ως βία. Από πολλούς θεωρείται κομμάτι μιας σχέσης, χωρίς ιδιαίτερη σημασία και δεν διαχωρίζεται από την λογομαχία ή τον καυγά. Οι ίδιες οι γυναίκες, παρ' όλο που νιώθουν ταπεινωμένες, προσπαθούν να δουν τα χειρότερα, να δικαιολογήσουν το φίλο ή σύζυγό τους, να υποβαθμίσουν και να ξεχάσουν το συμβάν.

Η πλειοψηφία των γυναικών σήμερα μαθαίνει να ζει με το γεγονός ότι η βία απέναντί της είναι ανεκτή και έως ένα βαθμό φυσική, αρκεί να μην την τραυματίσει σοβαρά. Με δυο λόγια η πλειοψηφία των γυναικών σήμερα μαθαίνει να ζει με το γεγονός ότι είναι κατώτερη του άντρα ή του φίλου της. Αυτό που δεν μαθαίνει είναι να το συνειδητοποιεί και να αντιδρά, γιατί κανείς δεν την ενημερώνει, κανείς δεν την στηρίζει.

5.5. Βιασμός

Ο βιασμός είναι το μόνο έγκλημα όπου συχνά το θύμα στιγματίζεται περισσότερο από το δράστη. Κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Κοσσυφοπέδιο χιλιάδες γυναίκες βιάστηκαν. Η Ντρίτα, ήταν ένα από τα θύματα. (Neeweek, 14.08.2000) Τη νύχτα βλέπει συνεχώς εφιάλτες, την ημέρα υποφέρει από κατάθλιψη, άγχος και πονοκεφάλους. Οι βιαστές της ποτέ δεν συλλήφθηκαν. Η ίδια δε θα τολμούσε ποτέ να πει στην οικογένειά της τι της συνέβη. *“Οι βιασμένες γυναίκες στιγματίζονται” εξηγεί. “Οι παντρεμένες διώχνονται από την οικογένεια του άντρα τους και αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τα παιδιά τους. Οι ελεύθερες δεν*

Βρίσκουν ποτέ σύζυγο". Όταν η Ντρίτα ρώτησε διερευνητικά το σύζυγό της τι θα έκανε αν μάθαινε ότι την είχαν βιάσει, αυτός της απάντησε: *"Θα σε έδιωχνα"*.

Οι γυναίκες στο Κοσσυφοπέδιο θεωρούνται υπεύθυνες για το βιασμό. Η αντίληψη αυτή φαίνεται ξεκάθαρα και από την απάντηση της πεθεράς της Ντρίτα στην ερώτηση του δημοσιογράφου του Neewsweek για το αν βιάστηκαν γυναίκες στο χωριό τους: *"Όλες οι γυναίκες εδώ είναι καλές γυναίκες. Τίποτα δεν τους συνέβη"*.

Ο μόνος τρόπος να αποδείξει μια γυναίκα θύμα την αθωότητά της είναι η αυτοκτονία, καθώς σύμφωνα με τον κώδικα τιμής των Κοσσοβάρων *"καμιά τίμια γυναίκα δε θα άντεχε να ζήσει με αυτό που της συνέβη"*.

Οι αντιλήψεις αυτές ακούγονται σαν να βγήκαν από το μεσαίωνα. Και πράγματι είναι αντιλήψεις που χαρακτηρίζουν κοινωνίες καθυστερημένες συνειδησιακά, ιδιαίτερα όσον αφορά το γυναικείο ζήτημα. Δεν περιορίζονται στο Κοσσυφοπέδιο αλλά είναι αντιλήψεις ευρέως διαδεδομένες στον λεγόμενο τρίτο ή αναπτυσσόμενο κόσμο.

Πόσο διαφορετικά αντιμετωπίζεται όμως το έγκλημα του βιασμού σε κοινωνίες πιο ανεπτυγμένες και προχωρημένες; Αυτό μπορούμε να το δούμε στο παράδειγμα της Ελλάδας.

Στην Ελλάδα, από τους 100 βιασμούς μόνο 10-15% καταγγέλλονται στην αστυνομία. Από αυτούς εξιχνιάζονται μόνο οι μισοί και μόνο οι μισοί από τους δράστες τελικά καταδικάζονται. Αυτό αντιστοιχεί σε καταδίκη του 3 - 4 % των βιαστών μόνο!!

Τα νούμερα αυτά είναι συγκλονιστικά. Ωστόσο δεν είναι καθόλου τυχαία.

Η πλειοψηφία των γυναικών που έχουν πέσει θύματα βιασμού διστάζουν να καταγγείλουν το περιστατικό φοβούμενες την εκδίκηση του δράστη. Ο φόβος τους δεν είναι αδικαιολόγητος, καθώς μετά από μια καταγγελία δεν τους προσφέρεται καμιά προστασία από την αστυνομία ή άλλες αρχές, και έτσι μένουν εκτεθειμένες. Ωστόσο ο φόβος της εκδίκησης και η έλλειψη προστασίας των θυμάτων δεν αποτελεί τον βασικό λόγο για τον οποίο η πλειοψηφία των βιασμών δεν καταγγέλλονται.

Η γυναίκα θύμα βιασμού αντί να βρει συμπαράσταση και βοήθεια, αντιμετωπίζεται συχνά επικριτικά και με δυσπιστία. Τόσο από τις αστυνο-

μικές και δικαστικές αρχές όσο και από τον περίγυρό της. Συχνά βρίσκεται σε θέση να πρέπει να δικαιολογήσει το μήκος της φούστας της, τη συμπεριφορά της, την ώρα που επέστρεφε μόνη της στο δρόμο ή το γεγονός ότι δεν αντιστάθηκε αρκετά. Με δυο λόγια, η γυναίκα θύμα για να θεωρηθεί πραγματικά θύμα πρέπει να αποδείξει την “άμεμπτη ηθική” της. Διαφορετικά, αντιμετωπίζεται σαν να προκάλεσε η ίδια το δράστη. Και αν τον “προκάλεσε” η ευθύνη για το βιασμό αποδίδεται στην ίδια ενώ ο δράστης θεωρείται δικαιολογημένος. Αυτή είναι και η αντίληψη ενός μεγάλου τμήματος της ελληνικής κοινωνίας για το βιασμό, που σε ποσοστό 46% αποδίδει το έγκλημα στην προκλητική συμπεριφορά της γυναίκας.

Η λεγόμενη “*πρόκληση*” φαίνεται ωστόσο να μην παίζει ρόλο σε κανένα άλλο έγκλημα. Και σε κανένα άλλο έγκλημα δεν αποδίδονται τόσο βαριές ευθύνες στο θύμα όπως γίνεται στην περίπτωση του βιασμού. Κανένα θύμα ληστείας δεν κατηγορείται για παράδειγμα ότι “*προκάλεσε*” τη ληστεία με το να αφήσει την πόρτα του σπιτιού ξεκλείδωτη ή το παράθυρο ανοιχτό και κανένας δολοφόνος δε θα βρει ποτέ ελαφρυντικό στο γεγονός ότι το θύμα τον “*προκάλεσε*”, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Μια μίνι φούστα μπορεί να αποτελέσει ελαφρυντικό στοιχείο για το βιαστή. Ενώ το γεγονός ότι μια γυναίκα είχε φιλικές σχέσεις με το δράστη, πήγε οικειοθελώς στο σπίτι ή το γραφείο του, μπορεί να τον αθώσει.

Ο βιασμός, ωστόσο, είναι ένα έγκλημα που στην πλειοψηφία των περιπτώσεων δεν γίνεται από κάποιον άγνωστο. 70% των βιαστών ανήκουν (σύμφωνα με έρευνα της Ελευθεροτυπίας) στο οικογενειακό ή φιλικό περιβάλλον της γυναίκας. Συχνά σ’ αυτές τις περιπτώσεις, το ότι το θύμα γνώριζε το δράστη, το ότι μπορεί να είχε συμπεριφερθεί ή ντυθεί “*προκλητι-*

κά’’, αποτελεί στοιχείο υπεράσπισης του κατηγορούμενου. Όταν όμως μια γυναίκα έχει πει όχι στο σεξ τότε μιλάμε πάντα για βιασμό. Ούτε το μίνι ούτε η προηγούμενη γνωριμία και επαφή ούτε καν μια προκλητική συμπεριφορά μπορούν να αποτελέσουν δικαιολογία για την πράξη του βιασμού.

Ωστόσο είναι δύσκολο για μια γυναίκα θύμα βιασμού να πείσει το δικαστή, τους αστυνομικούς, το σύζυγο ή τους φίλους της για κάτι τόσο απλό. Και η δυσκολία αυτή έχει τις ρίζες της στο γεγονός ότι η “ισότητα” ανδρών και γυναικών σήμερα δεν συμπεριλαμβάνει το δικαίωμα της γυναίκας να ντύνεται και να συμπεριφέρεται όπως εκείνη θέλει, ούτε το δικαίωμα της γυναίκας να συναναστρέφεται και να βγαίνει με όποιον εκείνη θέλει.

Έτσι ο κάθε αστυνομικός μπορεί να ανακρίνει τη γυναίκα θύμα και να ερευνήσει το έγκλημα σύμφωνα με τις δικές του προκαταλήψεις. Οι εμπειρίες των γυναικών στα αστυνομικά τμήματα είναι τόσο τραυματικές, που το 32,1%(!) των θυμάτων αποφασίζει να αποσύρει τις κατηγορίες. Πολλοί κοινωνιολόγοι, περιγράφοντας την αντιμετώπιση των γυναικών στα αστυνομικά τμήματα, την χαρακτηρίζουν μάλιστα ως δεύτερο βιασμό.

Η αντιμετώπισή των θυμάτων βιασμού στα δικαστήρια δεν είναι καλύτερη. *“Η εικόνα του θύματος πρέπει να ταιριάζει με τις προκαταλήψεις των δικαστών για το είδος της γυναίκας που δικαιούται να μη βιαστεί. Οι βιασμοί των οποίων τα θύματα βρίσκονταν υπό την επήρεια οινόπνευματων ποτών έχουν λιγότερες πιθανότητες να καταλήξουν σε καταδικαστική απόφαση. Ισχυρή παραμένει ακόμα η καχυποψία προς τις γυναίκες που κρίνεται ότι ήταν ντυμένες “προκλητικά” πριν ή κατά τη διάρκεια της επίθεσης. Το ίδιο ισχύει και για τις γυναίκες που έκαναν οτοστόπ στο δρόμο: έχουν πολύ λίγες πιθανότητες να γίνουν αποδεχτές ως θύματα βιασμού. Το κλίμα ανατρέπεται άρδην στις περιπτώσεις παρθενιάς του θύματος...”* (Έφιλον, 08.02.1998).

Το αποτέλεσμα είναι, τελικά, από τις 100 καταγγελίες βιασμών που γίνονται στην αστυνομία:

- το 32,1% να μην φτάνει ποτέ στα δικαστήρια (παύση της ποινικής δίωξης μετά από αίτημα του θύματος),
- το 25,9% να καταλήγει σε αθωωτική απόφαση για το βιαστή,

- και μόνο το 42%, να καταλήγει σε καταδικαστική απόφαση για το βιαστή.
- Ωστόσο το 50,4% των καταδικαστικών αποφάσεων, προβλέπουν ποινή φυλάκισης μικρότερη των 5 ετών για το δράστη, η οποία μπορεί να μειωθεί ακόμα περισσότερο από το εφετείο.

Ζητάμε:

- Αυστηρή ποινή για τους βιαστές είτε αυτοί είναι άγνωστοι είτε από το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον της γυναίκας.
- Ψυχιατρική θεραπεία των βιαστών κατά την έκτιση της ποινής τους.
- Κέντρα ψυχολογικής υποστήριξης βιασμένων γυναικών.
- 24ωρη φύλαξη των βιασμένων γυναικών μέχρι να συλληφθεί και να καταδικαστεί ο δράστης.
- Σύσταση και κατάρτιση ειδικών σωμάτων, με τη συμμετοχή γυναικείων οργανώσεων, όπου να καταφεύγουν οι γυναίκες θύματα βιασμού και να μην αναγκάζονται να απευθύνονται προσωπικά στην αστυνομία.
- Απαγόρευση οποιασδήποτε αναφοράς στο δικαστήριο για την εμφάνιση και συμπεριφορά της γυναίκας θύματος, έτσι ώστε η δίκη να μην γυρνά ενάντια στη γυναίκα με την συζήτηση για το αν προκάλεσε ή όχι το δράστη, καθώς και για να μην προκαταλαμβάνεται -όσο γίνεται- ο δικαστής, διαμορφώνοντας μία άποψη σύμφωνα με τις δικές του ηθικές αντιλήψεις.
- Μαζική κινητοποίηση των γυναικείων και εργατικών οργανώσεων ενάντια σε λαθεμένες και προκλητικές αποφάσεις αθώωσης βιαστών. Πίεση στα δικαστικά σώματα και τις κυβερνήσεις με εκδηλώσεις διαμαρτυρίας και πορείες.

6. Πορνεία

Κάθε χρόνο, στην Ε.Ε., μισό εκατομμύριο γυναίκες πέφτουν θύματα σωματεμπορίας. Την πλειοψηφία τους αποτελούν νέες και ανήλικες γυναίκες από την Ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια, που απάγονται, και έρχονται να πουληθούν σε σκλαβοπάζαρα της Δύσης. Οι τιμές τους ξεκινούν από τις 200.000δρχ. (Ελευθεροτυπία 24.05.2000). Οι ιδιοκτήτες τους, δεν αργούν να κάνουν “απόσβεση”. Στις ίδιες δεν δίνουν χρήματα αλλά μόνο το φαγητό τους, ενώ τις αναγκάζουν να δέχονται πελάτες ολόκληρη την ημέρα. Τις παρακολουθούν στενά και για να μην καταφέρουν να το σκάσουν κρατούν τα διαβατήρια και τα χαρτιά τους.

Κατά καιρούς οι “σοκαρισμένες” από την κατάσταση αυτή κυβερνήσεις και ευρωπαϊκοί οργανισμοί, αποφασίζουν να “αντιμετωπίσουν” το πρόβλημα της σωματεμπορίας. Ανακοινώνουν λοιπόν διάφορα προγράμματα όπως το STOP 1997-2001 και βγαίνουν να “ενημερώσουν” τον κόσμο για τις δραστηριότητές τους. Αποτέλεσμα, ακόμα να φανεί. Το μόνο που αποκαλύπτεται είναι, ως συνήθως, η υποκρισία τους. Οι σωματέμποροι παραμένουν πάντα ασύλληπτοι, ενώ η “μάχη” της καταπολέμησης των κυκλωμάτων επικεντρώνεται στη σύλληψη των “παράνομων ιερόδουλων”. Με επιχειρήσεις σκούπα κάνουν κάθε τόσο μαζικές συλλήψεις γυναικών που φυλακίζονται με την κατηγορία της εξάσκησης πορνείας χωρίς άδεια και έπειτα τις απελαύνουν.

Την ίδια στιγμή που βγάζουν πομπώδεις λόγους για καταπολέμηση της πορνείας, το μεγαλύτερο μέρος της συνεχίζει να είναι νομιμοποιημένο

σε όλες τις χώρες της Ευρώπης. Ωστόσο και στις νόμιμες ιερόδουλες συμπεριφέρονται με το χειρότερο τρόπο, κρατώντας τις ανασφάλιστες και χωρίς καμιά κοινωνική παροχή. Η δικαιολογία τους: αν μια ιερόδουλη ασκεί το επάγγελμα αυτό νόμιμα, πρέπει να είναι και δική της επιλογή. Άρα πρόκειται για άτομο διεστραμμένο που πρέπει να τιμωρείται και όχι να χρήζει βοήθειας.

Στην πραγματικότητα, καμιά γυναίκα δεν επιλέγει οικειοθελώς το επάγγελμα της ιερόδουλης. Καμιά γυναίκα δεν βρίσκει ευχαρίστηση στη πώληση του σώματός της. Οι γυναίκες που καταφεύγουν στην πορνεία συνήθως δεν μπορούν να επιβιώσουν διαφορετικά. Αυτό που τις βγάζει στο δρόμο δεν είναι η διαστροφή αλλά η φτώχεια. Το πως συνδέεται η φτώχεια φαίνεται πιο καθαρά σε κάθε περίοδο μεγάλης οικονομικής ύφεσης: όσο χειροτερεύει η οικονομία, τόσο αυξάνει ο αριθμός των γυναικών που καταφεύγουν στην πορνεία. Ο τρίτος κόσμος επίσης και γενικά χώρες με κατεστραμμένες οικονομίες αποτελούν επίσης απόδειξη της σύνδεσης φτώχειας και πορνείας. Στις χώρες αυτές, η πορνεία έχει τα πιο υψηλά ποσοστά και δεν αφορά μόνο γυναίκες αλλά και άντρες και παιδιά.

Η πορνεία δεν καταργείται μέσα από τη δίωξη των ιερόδουλων. Ούτε καν μέσα από την καθολική ποινικοποίηση του επαγγέλματός τους. Η πορνεία καταργείται μέσα από την κατάργηση των συνθηκών που τη δημιουργούν. Και οι συνθήκες αυτές δεν είναι άλλες από τη φτώχεια και τα οικονομικά αδιέξοδα των γυναικών, και από την άλλη πλευρά η ύπαρξη κυκλωμάτων που ευημερούν από την εμπορία του γυναικείου σώματος. Όσες ιερόδουλες κι αν συλληφθούν, όσοι νόμοι κι αν βγουν που να απαγορεύουν την πορνεία, αυτή δε θα σταματήσει να υπάρχει, όσο υπάρχει η φτώχεια και εμπορεία του γυναικείου σώματος από μαστροπούς. Γι' αυτό απαιτούμε:

- Ποινικοποίηση της μαστροπείας και δίωξη των κυκλωμάτων σωματεμπορίας αλλά όχι των ιερόδουλων.
- Παροχή πλήρους προστασίας και κρατική βοήθεια σ' όσες ιερόδουλες καταγγέλλουν τα κυκλώματα που τις εκμεταλλεύονται.
- Κοινωνική ασφάλιση των ιερόδουλων, κέντρα επιμόρφωσής και εκπαίδευσής τους που να εξασφαλίζουν επαγγελματική αποκατάσταση, ώστε να βρίσκουν διέξοδο από την πορνεία.

7. Μετανάστριες

Από τις γυναίκες που ζουν στις ανεπτυγμένες χώρες, οι μετανάστριες είναι αυτές που βρίσκονται στη χειρότερη κατάσταση, καθώς τις διακρίσεις και την καταπίεση που αντιμετωπίζουν λόγω του φύλου τους έρχεται να προστεθεί και ο ρατσισμός.

Οι μετανάστριες κάνουν στην Ελλάδα τις πιο βαριές και βρώμικες δουλειές και η αμοιβή τους είναι πολύ πιο κάτω από αυτή των Ελληνίδων. Η Barbara N., πολιτική πρόσφυγας από το Καμερούν, δουλεύει ως οικιακή βοηθός. Τρεις μέρες την βδομάδα την κρατούν εσωτερική (αρχικά ήταν 5!) και η δουλειά της αρχίζει το πρωί για να τελειώσει, ουσιαστικά, όταν πάει για ύπνο. Οι υπόλοιπες εργάσιμες μέρες συμπεριλαμβάνουν το Σάββατο και τότε είναι ελεύθερη από το απόγευμα. Η αμοιβή της είναι μόνο 100.000 δρχ. το μήνα και τα αφεντικά της την αφήνουν ανασφάλιστη!

Η Barbara θα ήθελε να κάνει παιδιά. Πώς θα τα ζήσει όμως όταν αυτή αμείβεται με 100.000 δρχ το μήνα και ο άντρας της με ένα ανάλογο ποσό; Ποιος θα τα προσέχει όταν αυτή εργάζεται, και μάλιστα τόσες ώρες; Και όμως είναι μια από τις τυχερές μετανάστριες στη χώρα μας. Γιατί δεν αντιμετωπίζει τον κίνδυνο άμεσης απέλασης.

Οι παράνομες μετανάστριες δεν έχουν κανένα διαπραγματευτικό χαρτί - είναι υποχρεωμένες να υποστούν τα πάντα για να μπορέσουν να ζή-

σουν. Δεν μπορούν να διαπραγματευτούν την αμοιβή τους, αν και όταν βρουν δουλειά, καθώς φοβούνται μην τις καταδώσουν οι εργοδότες τους στην αστυνομία. Συνήθως, δεν έχουν καν τη δυνατότητα και την ελευθερία κίνησης να ψάξουν για κάτι καλύτερο.

Το ελληνικό κράτος αντιμετωπίζει τις μετανάστριες με μια καθαρά ρατσιστική πολιτική. Παρ' ότι μπορεί να δουλεύουν όχι 40 αλλά 80 ώρες τη βδομάδα, δεν έχουν κανένα δικαίωμα - ούτε ανεργιακά επιδόματα, ούτε δωρεάν περίθαλψη, ούτε κοινωνικές παροχές.

Οι μετανάστριες πέφτουν επίσης πιο συχνά από τις Ελληνίδες θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης και βιασμού από τους εργοδότες τους. Οι ακριβείς αριθμοί είναι άγνωστοι καθώς ποτέ δεν τολμούν να καταγγείλουν τα περιστατικά στην αστυνομία.

Η πορνεία είναι ένα ακόμα πρόβλημα που οι μετανάστριες βιώνουν πιο έντονα. Ερχόμενες στην Ελλάδα για μια καλύτερη ζωή, πέφτουν θύματα των ψεύτικων υποσχέσεων των κυκλωμάτων σωματεμπορίας και εξωθούνται στην πορνεία. Ωστόσο η ελληνική αστυνομία, αντί να χτυπήσει τα κυκλώματα σωματεμπορίας, συλλαμβάνει τις μετανάστριες και τις απελαύνει.

Εκατοντάδες είναι σήμερα οι μετανάστριες που κρατούνται στις ελληνικές φυλακές μέχρι να απελαθούν. Το πόσο “ανθρωπιστικό” είναι το ελληνικό κράτος φαίνεται καθαρά από τον τρόπο που τις μεταχειρίζονται μέσα στις φυλακές. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Nayana X.

Η Nayana ήρθε μαζί με την αδερφή της και τον άντρα της από τη Σρι Λάνκα για να γλιτώσει από τον εμφύλιο πόλεμο της χώρας της. Οι σκούπες της αστυνομίας την έριξαν στη φυλακή (στα κρατητήρια της Δραπετσώνας) ενώ δικαιούταν να κάνει αίτηση για πολιτικό άσυλο στη χώρα μας. Λόγω των συνθηκών κράτησης η Nayana απέβαλε στη φυλακή. Όταν ζήτησε να την πάνε στο νοσοκομείο, επειδή είχε φρικτούς πόνους, οι φύλακες άρχισαν να την κοροϊδεύουν και να την τρομοκρατούν, λέγοντάς της ότι αν τολμήσει να ξαναζητήσει κάτι τέτοιο θα τη χτυπήσουν.

Η Nayana μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο για εξέταση δυο μήνες μετά την αποβολή της και μόνο μετά από παρέμβαση της Υ.Ρ.Ε. (Νεολαία Ενά-

ντια στο Ρατσισμό στην Ευρώπη). Ζει με την καθημερινή τρομοκρατία των αστυνομικών, που διασκεδάζουν με τον να τη βρίζουν και να την κοροϊδεύουν λέγοντάς της, για παράδειγμα, ότι η απέλαση της κανονίστηκε για την επόμενη εβδομάδα, κλπ. Οι ίδιοι φύλακες πέταξαν όλα τα πράγματα που είχε φέρει μαζί της και η Nayana δεν έχει ούτε ρούχα να αλλάξει. Η περίπτωση της δεν είναι μοναδική. Εκατοντάδες μετανάστριες έχουν τα ίδια βιώματα στις ελληνικές φυλακές σήμερα.

- Όχι στις απελάσεις προσφύγων και μεταναστών. Νομιμοποίηση όλων όσων καταφεύγουν στην Ελλάδα για να σωθούν. Ίσα δικαιώματα με των Ελλήνων εργαζομένων
- Ειδική υπηρεσία για τις μετανάστριες, όπου να μπορούν να καταγγέλλουν την εκμετάλλευση από τους εργοδότες τους, καθώς και τις περιπτώσεις που πέφτουν θύματα σεξουαλικής παρενόχλησης ή βιασμού, χωρίς να κινδυνεύουν οι ίδιες να βρεθούν αντιμέτωπες με σύλληψη και απέλαση.
- Επιδόματα για τις μετανάστριες που έχουν παιδιά, ίδια με αυτά των Ελληνίδων.

8. Γυναίκες στον τρίτο κόσμο

8.1 Η θέση της γυναίκας σε χώρες του τρίτου κόσμου

Η κατάσταση των γυναικών στις χώρες του τρίτου κόσμου είναι ασύγκριτα χειρότερη από αυτή των γυναικών στις ανεπτυγμένες χώρες. Η ισότητα των δυο φύλων δεν υπάρχει ούτε τυπικά.

Η Barbara N., διηγείται για την κατάσταση των γυναικών στις περισσότερες αφρικανικές χώρες:

“ Στο Καμερούν, αλλά και γενικά στην Αφρική, η γυναίκα δεν έχει το δικαίωμα να αποφασίζει η ίδια για τον αυτό της. Πριν από το γάμο αποφασίζει για αυτήν ο πατέρας της. Έπειτα ο σύζυγός της.

Οι περισσότερες γυναίκες μένουν αναλφάβητες. Το σχολείο κοστίζει στην Αφρική και οι γονείς θεωρούν ότι τα λεφτά για τη μόρφωση ενός κοριτσιού είναι πεταμένα λεφτά. Συνήθως οι γονείς βιάζονται να παντρέψουν την κόρη τους. Μια κοπέλα μπορεί να παντρευτεί ήδη από τα 14 της χρόνια. Και ο γάμος δεν έχει σχέση με τον έρωτα. Αντιθέτως, έχει την μορφή εμπορικής συναλλαγής. Ένας άντρας που έρχεται στον πατέρα μιας κοπέλας για να τη ζητήσει σε γάμο, θα συζητήσει πρώτα απ’ όλα μαζί του την τιμή της. Πόσα δηλαδή πρέπει να δώσει για να την παντρευτεί. Και αυτό δεν είναι κάτι τυπικό. Συχνά γαμπρός γίνεται εκείνος που θα προσφέρει στον πατέρα τα περισσότερα χρήματα. Η κοπέλα που παρευρίσκεται σ’ αυτή τη διαδικασία έχει καλυμμένο το πρόσωπό της με ένα μακρύ μαντήλι και δεν δικαιούται να μιλήσει.

Μετά το γάμο η γυναίκα γίνεται στη ουσία σκλάβα του άντρα της. Ο μόνος της ρόλος είναι να τον υπηρετεί στο σπίτι. Δεν έχει λόγο για τα του σπιτιού και γενικά δεν επιτρέπεται ποτέ να έχει κάποια ξεχωριστή γνώμη. Ούτε καν για τη σεξουαλική της ζωή. Ποτέ δεν έχει το δικαίωμα να αρνηθεί σεξ στον άντρα της. Αυτό το πρόβλημα γίνεται ακόμα μεγαλύτερο όταν ο άντρας αδιαφορεί για την αντισύλληψη, καθώς ούτε και στο θέμα της εγκυμοσύνης έχει λόγο η γυναίκα. Το αν θα κρατήσει ένα παιδί ή αν θα διακόψει την εγκυμοσύνη της, είναι απόφαση του άντρα. Οι γυναίκες καταλήγουν συνήθως να κάνουν το ένα παιδί μετά το άλλο, ακόμα και σε προχωρημένη ηλικία, όπου η εγκυμοσύνη απειλεί την υγεία τους και την ίδια τους τη ζωή.”

Η ανισότητα αντρών και γυναικών είναι σε πολλές χώρες του τρίτου κόσμου κατοχυρωμένη και νομικά. Στο Αφγανιστάν για παράδειγμα, μετά την κυριαρχία των φανατικών ισλαμιστών Ταλιμπάν, οι γυναίκες απαγορεύεται δια νόμου να εργαστούν και να μορφωθούν. Δεν επιτρέπεται να βγουν έξω από το σπίτι τους χωρίς να είναι καλυμμένες με το τσαντόρ (ένα μαύρο ολόσωμο ράσο που αφήνει ακάλυπτα μόνο τα μάτια τους) και χωρίς να συνοδεύονται από τον άντρα, τον πατέρα ή τον αδερφό τους. Αρρώστιες που η σύγχρονη ιατρική θεραπεύει είναι για αυτές θανατηφόρες επειδή απαγορεύεται να τις αγγίξει ένας άντρας και συνεπώς κανένας γιατρός δεν μπορεί να τις εξετάσει. Γυναίκες γι-ατροί δεν υπάρχουν βέβαια αφού η μόρφωση και η εργασία της γυναίκας είναι απαγορευμένη. (Newsweek)

8.2 Πολυγαμία

Ένα ακόμα παράδειγμα της ανισότητας σε υποανάπτυκτες χώρες της Αφρικής και της Ασίας αποτελεί η πολυγαμία των αντρών, που είναι θεσμοθετημένη νομικά.

Πολλοί αρχηγοί φυλών και χωριών στην Αφρική παντρεύονται μέχρι και 50 γυναίκες, όπως μας διηγείται ο Bonawenture N. Αρκεί να τους αρέσει μια γυναίκα και κανείς δεν έχει το δικαίωμα να τους αρνηθεί το χέρι της. Όταν δε αυτοί πεθάνουν, οι γυναίκες του κληροδοτούνται στο πρωτότοκο μαζί με τα υπόλοιπα περιουσιακά στοιχεία. Δεν είναι όμως μόνο οι αρχηγοί των φυλών που έχουν αυτό το δικαίωμα της πολυγαμίας, αλλά όλοι οι άντρες ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης και θρησκείας.

Ο αριθμός των συζύγων ενός άντρα είναι μάλιστα ένδειξη της οικονομικής του κατάστασης και της θέσης του μέσα στην κοινωνία.

Πολλές γυναίκες αυτών των χωρών έχουν τώρα αρχίσει να αντιδρούν στην πολυγαμία. Παρ' όλα αυτά δεν την καταδικάζουν σαν θεσμό γενικά, αλλά περισσότερο σε προσωπικό επίπεδο. Η πολυγαμία θεωρείται στοιχείο της κουλτούρας και της παράδοσής τους και έτσι συνεχίζουν να τη δικαιολογούν σε διάφορες περιπτώσεις. Όταν για παράδειγμα η πρώτη γυναίκα ενός άντρα είναι στείρα, θεωρείται απόδειξη της αγάπης της προς αυτόν να τον στηρίξει σε ένα δεύτερο γάμο που θα του δώσει παιδιά.

8.3 Η διατήρηση της παρθενίας

Η κυριαρχία των αντρών πάνω στις γυναίκες επισφραγίζεται στις χώρες του τρίτου κόσμου με την επιβολή της διατήρησης της παρθενίας μιας γυναίκας μέχρι το γάμο. Οι τρόποι ελέγχου και αστυνόμευσης της παρθενίας μιας κοπέλας διαφέρουν από χώρα σε χώρα.

Σε μερικές χώρες, όπως το Καμερούν, περιορίζονται στην στενή παρακολούθηση της κοπέλας. Σε άλλους λαούς, όπως στους Ζουλού, οι κοπέλες περνάνε κάθε χρόνο το λεγόμενο τεστ παρθενιάς. Γυναίκες μεγάλης ηλικίας εξετάζουν τα γεννητικά τους όργανα για να δουν αν υπάρχουν σημάδια σεξουαλικής επαφής. Αν αποδειχτεί ότι είναι παρθένες τους δίνουν ένα πιστοποιητικό. Το τεστ δεν θεωρείται υποχρεωτικό, ωστόσο ελάχιστες κοπέλες το αρνούνται. Από τη μία πλευρά η άρνηση συνεπάγεται το στιγματισμό τους στην κοινότητα που ζουν. Από την άλλη, υπάρχει η πίεση από τους γονείς καθώς με το πιστοποιητικό μπορούν άλλωστε να ζητήσουν περισσότερα χρήματα από το γαμπρό της κόρης τους. (Έψιλον, 6.2.00).

Σε άλλες χώρες όπως η Νιγηρία και η Αίγυπτος ο τρόπος προφύλαξης της παρθενίας μιας γυναίκας είναι πολύ πιο οδυνηρός. Σε κάθε κοπέλα εφηβικής ηλικίας κόβεται η κλειτορίδα και τα μεγάλα χείλη στην είσοδο του κόλπου. Συχνά τα μικρά χείλη ράβονται μαζί έτσι ώστε η είσοδος του κόλπου να είναι κλειστή, μέχρι τη μέρα του γάμου οπότε κόβονται και τα ράμματα. Η γυναίκα μετά από αυτό τον ακρωτηριασμό όχι μόνο δεν βρίσκει απόλαυση στο σεξ αλλά έχει σ' όλη τη διάρκεια φριχτούς

πόνους.

Ο ακρωτηριασμός των γεννητικών οργάνων της γυναίκας είναι πολύ διαδεδομένος στην Αφρική και τα ισλαμικά καθεστώτα. Υπολογίζεται ότι κάθε χρόνο ακρωτηριάζονται τουλάχιστον 80 εκ. γυναίκες. Το σκεπτικό είναι, πως πριν το γάμο η γυναίκα θα διατηρήσει την παρθενιά της και έτσι ο πατέρας της θα παραδώσει το “*προϊόν*” αχρησιμοποίητο στον γαμπρό, ενώ μετά το γάμο διασφαλίζεται ότι η γυναίκα δεν θα απατήσει το σύζυγό της, αφού δε θα νιώθει σεξουαλική ικανοποίηση αλλά πόνο. Έτσι σιγουρεύουν και οι παντρεμένοι άντρες την ιδιοκτησία τους.

Ο ακρωτηριασμός των γεννητικών οργάνων της γυναίκας είναι συνήθως αποδεχτός και από τις ίδιες τις γυναίκες. Όταν στην Αίγυπτο είχε μια περίοδο νομικά απαγορευτεί, πέρα από τους άντρες, αντέδρασαν και πολλές γυναίκες. Πολλές μανάδες για παράδειγμα ωρυόταν ότι τώρα οι κόρες τους “*θα τρέχουν σαν σκύλες πίσω από οποιονδήποτε*”, όπως χαρακτηριστικά έλεγε μια μάνα στο δημοσιογράφο του γερμανικού περιοδικού Der Spiegel. Την ίδια στιγμή, οι κοπέλες που δεν είχαν ακρωτηριαστεί, σύμφωνα με το νέο νόμο, δεν έβρισκαν γαμπρούς. Σήμερα στην Αίγυπτο ο ακρωτηριασμός των γυναικείων γεννητικών οργάνων είναι ξανά νόμιμος. Οι κοπέλες που δεν το κάνουν είναι καταδικασμένες να μην παντρευτούν ποτέ ή πρέπει, αν τα καταφέρουν, να φύγουν στο εξωτερικό.

8.4 Βία κατά των γυναικών του τρίτου κόσμου

Η βία είναι στοιχείο της καθημερινής ζωής των γυναικών των υποανάπτυκτων χωρών. Μέσα στην οικογένεια ο άντρας έχει το δικαίωμα να χτυπά τη γυναίκα του. Και αυτό θεωρείται φυσιολογικό, αρκεί να μην τη σκοτώσει. Στο Πακιστάν τουλάχιστον 50% των παντρεμένων γυναικών κακοποιούνται επανειλημμένα από το σύζυγό τους. Στην Νικαράγουα και την Παπούα-Νέα Γουινέα το ποσοστό των κακοποιημένων γυναικών φτάνει το 65%. Και αυτοί είναι μόνο οι επίσημοι αριθμοί.

Αλλά και έξω από την οικογένεια η βία κατά των γυναικών είναι πάρα πολύ συχνή και μένει πάντα ατιμώρητη. Ένα πρώτο παράδειγμα αποτελούν οι άντρες στο Πακιστάν, οι οποίοι όταν φλερτάρουν μια γυναίκα και αυτή τους αρνείται δε διστάζουν να καταστρέψουν το πρόσωπό

της ρίχνοντάς της οξύ. Ελάχιστοι από αυτούς έχουν καταδικαστεί. Οι γυναίκες αυτές, αν δεν πεθάνουν, μένουν μόνιμα παραμορφωμένες και συχνά τυφλές. (Έψιλον) Ακριβώς δίπλα, στην Ινδία, πολλές γυναίκες καίγονται ακόμα ζωντανές από τους συγγενείς τους όταν πεθάνει ο άντρας τους. Νομικά είναι απαγορευμένο, ωστόσο η ισχύς κάποιων νόμων δεν είναι και τόσο μεγάλη. Ειδικά όταν πρόκειται για την προστασία γυναικών.

Πάρα πολλές είναι και οι γυναίκες που εξωθούνται με τη βία στην πορνεία. Στο Βιετνάμ για παράδειγμα, την τελευταία 5ετία, οι φτωχοί γονείς πουλούν τις κόρες τους (συχνά κάτω των 14 ετών) σε οίκους ανοχής για να μπορέσουν να ζήσουν τα παιδιά τους- καθώς παιδιά δεν θεωρούνται τα κο-

ρίτσια αλλά μόνο τα αγόρια. Στις Φιλιππίνες, την Ταϊλάνδη και άλλες χώρες της Ασίας, γυναίκες απάγονται για να δουλέψουν σε πορνεία, στα οποία όχι απλά τις δέρνουν αν αρνηθούν να κοιμηθούν με πελάτη, αλλά συχνά ακόμα και αν αρνηθούν να κάνουν σεξ χωρίς προφυλακτικό. Το σεξ χωρίς προφυλάξεις αμείβεται 20 δολάρια ακριβότερα και είναι βέβαια πιο επικερδές για τους μαστροπούς.

Και οι βιασμοί στις χώρες του τρίτου κόσμου ξεπερνούν κατά πολύ τους αριθμούς των ανεπτυγμένων χωρών. Τα κρούσματα είναι καθημερινά και οι γυναίκες ζουν συνεχώς με τρόμο. Δεν είναι σπάνιο, οι βιαστές να είναι οι στρατιώτες ανεπτυγμένων κατά τα άλλα χωρών, ή ακόμα και των “*ειρηνευτικών*” στρατευμάτων του ΟΗΕ που επεμβαίνουν στους εμφύλιους πολέμους. Πρόσφατο είναι το παράδειγμα των Ιταλών στρατιωτών του ΟΗΕ στη Σομαλία, όπου δημοσιογράφοι τους έπιασαν επ’ αυτοφώρω να κακοποιούν και να βιάζουν ντόπιες γυναίκες. Παρ’ όλο το σκάνδαλο που προκλήθηκε στην Ιταλία οι στρατιώτες δεν αντιμετώπισαν ποινικές διώξεις.

8.5. Για να μην καταλήξουμε σε ρατσιστικά συμπεράσματα

Συχνά, τα στοιχεία όπως τα παραπάνω, χρησιμοποιούνται για να βγουν ρατσιστικά συμπεράσματα του τύπου οι μαύροι είναι απολίτιστοι, ή ο Ισλαμισμός είναι μια βάρβαρη θρησκεία, ενώ ο Χριστιανισμός είναι ανθρωπίνος κλπ. Η κατάσταση όμως των γυναικών του τρίτου κόσμου δεν διαφέρει πολύ από την κατάσταση των γυναικών στην Ευρώπη του περασμένου αιώνα (για να μη θυμίσουμε το μεσαίωνα). Στην Αφρική μπορεί να έχουμε το τεστ παρθενιάς με πιστοποιητικό, στην Ελλάδα είχαμε την δημόσια έκθεση του ματωμένου σεντονιού την επομένη του γάμου. Στην Αφρική και το Ισλάμ έχουμε τον ακρωτηριασμό των γεννητικών οργάνων, στην Ευρώπη και τον Χριστιανισμό τις λεγόμενες παρθενορραφές. Στην Αφρική ένας άντρας αγοράζει τη γυναίκα του, στην Ελλάδα, μέχρι πρόσφατα ο πατέρας της, έπρεπε να πληρώσει το γαμπρό (προίκα).

Δεν μπορούμε λοιπόν να αποδώσουμε την κατάσταση των γυναικών στον τρίτο κόσμο, σε κουλτούρες, ή σε απλά διαφορετικές αντιλήψεις για τη γυναίκα κλπ. Η ευρωπαϊκή κουλτούρα και αντιλήψεις για τη γυναίκα άλλαξαν σταδιακά. Καμιά κοινωνία δεν μπορεί να μείνει στάσιμη, αν δεν υπάρχει κάποια ισχυρότερη δύναμη που να την εμποδίζει. Αυτή η ανώτερη δύναμη ήταν στον τρίτο κόσμο η αποικιοκρατία. Οι αποικιοκράτες κράτησαν τους λαούς της Αφρικής και της Ασίας για αιώνες εξαθλιωμένους και αγράμματους. Πώς λοιπόν να εξελιχθούν όταν ζούσαν σαν σκλάβοι;

Ακόμα όμως και μετά τους επιτυχείς εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες, η κατάσταση στις χώρες του τρίτου κόσμου δεν βελτιώθηκε. Η αποικιοκρατία έδωσε της θέση της στο νεο-αποικισμό, στην οικονομική εκμετάλλευση των χωρών αυτών από τον ανεπτυγμένο κόσμο, ο οποίος έχει το θράσος να δίνει και μαθήματα ισότητας των δυο φύλων.

Για να δώσεις μαθήματα ισότητας των δυο φύλων πρέπει πρώτα να δώσεις ευκαιρίες για να αναπτυχθεί η ισότητα αυτή. Ωστόσο τις μόνες ευκαιρίες που προσφέρει σήμερα ο καπιταλισμός είναι οι ευκαιρίες κατάρτισης και εκμετάλλευσης του τρίτου κόσμου.

Να ένα γλαφυρό παράδειγμα. Ο πρόεδρος της Nike πληρώνεται με

μισθό που φτάνει το 1\$εκ το χρόνο. Μια γυναίκα στην Ινδονησία που δουλεύει για τη Nike αμείβεται με 360\$ το χρόνο. Για να αποκτούσε το ποσό που κερδίζει ο πρόεδρος της Nike κάθε χρόνο θα έπρεπε να δουλεύει για 28 αιώνες!!! Όμως ο κύριος αυτός μπορεί να δίνει μαθήματα ισότητας των δύο φύλων, κάτω από τα χειροκροτήματα των φιλισταίων των ΜΜΕ. Η εργάτρια από την άλλη πλευρά, όχι απλά δεν έχει κανένα τρόπο να μιλήσει, αλλά πριν σκεφτεί την ισότητα έχει να λύσει το πρόβλημα της επιβίωσης της με τα ψίχουλα που την πληρώνει ο πρόεδρος της Nike.

9. Πως μπορούμε να παλέψουμε ενάντια στη γυναικεία καταπίεση;

9.1 ο μικροαστικός φεμινισμός

Η πρωθυπουργός της Φιλανδίας στον προεκλογικό της αγώνα, καλούσε τις γυναίκες να την ψηφίσουν, λέγοντας: «*Το πρόγραμμα μου δεν έχει σημασία. Ακόμα και να είστε ενάντια του, ψηφίστε με γιατί είμαι γυναίκα*».

Αυτή είναι μία κλασσική φεμινιστική απάντηση στο ζήτημα της ισότητας αντρών και γυναικών. Οι άντρες καταπιέζουν τις γυναίκες, άρα οι γυναίκες πρέπει να παλέψουν εναντίον τους- αυτός είναι ο φεμινιστικός συλλογισμός. Και με αυτό το σκεπτικό ζητούν την αύξηση των γυναικών στα κοινοβούλια, τους διάφορους οργανισμούς και στα παντός τύπου κέντρα λήψης αποφάσεων. Μπορεί όμως να δοθεί λύση στη γυναικεία καταπίεση και φτώχεια με αυτό τον τρόπο; Θα ήταν καλύτερος ο κόσμος μας αν κυβερνιόταν από γυναίκες; -όπως διαλαλούν οι φεμινίστριες.

Η ιστορία απαντά αρνητικά. Η Θάτσερ στην Αγγλία δεν βελτίωσε τις συνθήκες διαβίωσης των Βρετανίδων γυναικών. Ούτε η Ιντίρα Γκάντι στην Ινδία, ή η Τσαντρίκα Κουμαρατούγκα (Σρι Λάνκα) και η Γκόλντα Μείρ (Ισραήλ) στις χώρες τους. Στην Ελλάδα η Βάσω Παπανδρέου,

η Γιάννα Βαρδινογιάννη, και άλλες «κυρίες» σε υψηλόβαθμα πόστα, δεν έχουν κάνει τίποτα για τη βελτίωση της κατάστασης των Ελλήνων γυναικών. Όπως φαίνεται οι πλούσιες γυναίκες ενδιαφέρονται για τις φτωχές και καταπιεσμένες γυναίκες όσο οι πλούσιοι άντρες για τους φτωχούς καταπιεσμένους άντρες...

Όμως και η κοινή λογική απαντά αρνητικά. Αν θεωρήσουμε ότι η λύση στο πρόβλημα της γυναικείας καταπίεσης είναι η πάλη ενάντια στους άντρες, τότε αυτόματα θεωρούμε ότι η ρίζα του προβλήματος βρίσκεται στη βάρβαρη, καταπιεστική, κυριαρχική, κλπ. «φύση» του άνδρα. Αν αυτή παραμένει αναλλοίωτη για αιώνες και χιλιετηρίδες, τότε πως είναι δυνατό να αλλάξει και γιατί να αλλάξει;

Την ίδια στιγμή, βλέπουμε πως πολλά από τα ιδιαίτερα προβλήματα των γυναικών αφορούν και τους άντρες. Οι χαμηλότεροι μισθοί που παίρνουν οι γυναίκες, η μεγαλύτερη ανεργία που αντιμετωπίζουν, η ανεπάρκεια των κρατικών παροχών (γονικές παροχές, άδειες και επιδόματα τοκετού, σταθμούς για βρέφη και παιδιά) κλπ, χτυπάνε τελικά τους οικογενειακούς προϋπολογισμούς και συνεπώς επηρεάζουν τους άντρες.

Αλλά ακόμα και αν δεχόταν κανείς τη μικροαστική-φεμινιστική λογική, πως θα ήταν ποτέ δυνατό οι γυναίκες να παλέψουν αποτελεσματικά ενάντια στην ανεργία της οποίας είναι τα πρώτα θύματα, ενάντια στη φτώχεια που τις χτυπά περισσότερο, ενάντια στην ανισότητα στους μισθούς, κλπ αν θεωρούν τους άντρες υπεύθυνους για αυτά; Θα κάνουν οι γυναίκες απεργία μόνες τους; Θα τοποθετήσουν τους άντρες στο απέναντι στρατόπεδο, σαν αντίπαλους, σαν εχθρούς, μετατρέποντας τους δηλαδή σε απεργοσπάστες; Όχι, η απάντηση στο πρόβλημα της γυναικείας καταπίεσης δεν είναι η πάλη ενάντια στους άντρες. Ένας τέτοιος αγώνας θα ήταν από την αρχή μάταιος και καταδικασμένος.

9.2. Η ταξική προσέγγιση

Όσο υπάρχει ανεργία, φτώχεια και ανασφάλεια, όσο αυξάνεται το χάσμα ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς, όσο οι δημόσιες δαπάνες μειώνονται σε βάρος της υγείας, της παιδείας, των παροχών, των νηπιαγωγείων, των βρεφοκομείων κλπ, όσο η οικονομία βρίσκεται στα χέρια μιας χούφτας καπιταλιστών, ισότητα ανάμεσα στα φύλα δεν μπορεί και

δεν πρόκειται να υπάρξει.

Τις διαιρέσεις μέσα στην κοινωνία τις δημιουργεί ο ίδιος ο καπιταλισμός, μέσα από τον έντονο ανταγωνισμό που τον χαρακτηρίζει και μέσα από τις συνειδητές πολιτικές της άρχουσας τάξης. Μέσα από την ίδια τη λειτουργία και τους νόμους του, χτυπιούνται πάντα περισσότερο οι αδύναμοι. Την κρίση και τη σήψη του δεν καλούνται ποτέ να πληρώσουν οι πιο πλούσιοι αλλά οι πιο φτωχοί, τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα, οι μετανάστες, οι γυναίκες.

Ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε διαφορετικά στρώματα του ίδιου εργατικού κινήματος (πχ. εργάτες- υπάλληλοι), ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε ντόπιους και ξένους εργαζόμενους, ο ανταγωνισμός ανάμεσα στους εργαζόμενους ακόμα και σε ατομικό επίπεδο (πχ. για μία θέση εργασίας) εξυπηρετούν απόλυτα την άρχουσα τάξη, γι' αυτό και αποτελούν συστατικά στοιχεία της πολιτικής της. Έτσι μπορεί να κρατά διασπασμένες τις λαϊκές μάζες και να αποτρέπει αγώνες για την καλύτερευση των συνθηκών εργασίας, μπορεί να συμπιέζει μεροκάματα, μισθούς και παροχές προς τα κάτω. Έτσι, μπορεί να αποπροσανατολίζει το εργατικό κίνημα από τα πραγματικά του προβλήματα και τον πραγματικό του εχθρό, που δεν είναι άλλος από την ίδια την άρχουσα τάξη.

Ο καπιταλισμός είναι το πιο ανταγωνιστικό σύστημα το οποίο έχει υπάρξει στην κοινωνική ιστορία της ανθρωπότητας. Από την πρώτη στιγμή της ζωής μέχρι την τελευταία, παντού και σε όλα τα επίπεδα, ο άνθρωπος είναι υποχρεωμένος σε ένα εξοντωτικό ανταγωνισμό για να επιβληθεί, να κυριαρχήσει, ή ακόμα απλά να επιβιώσει. Αυτό αντανakλάται και στις σχέσεις, ανάμεσα στα δύο φύλα, στο εντελώς διαπροσωπικό επίπεδο. Ο άντρας, σαν το ισχυρότερο στοιχείο, επιδιώκει την κυριαρχία και την επιβολή αντί της ισότητας, καθώς το σύστημα τον εκπαιδεύει γι' αυτό.

Θα ήταν αδιανόητο τα δύο φύλα, άντρες και γυναίκες, να ξεφύγουν από αυτό το πλαίσιο. Ο καπιταλιστικός ανταγωνισμός σε όλα τα επίπεδα δεν θα μπορούσε παρά να αντανakλαστεί και ανάμεσα στα φύλα.

Αυτή η διαπίστωση, ότι δηλαδή φταίει το σύστημα, σε τελευταία ανάλυση, για τη συμπεριφορά του άντρα, δεν σημαίνει αποδοχή ή ανοχή, ούτε για μία στιγμή, στην ρατσιστική ή σεξιστική στάση των αντρών

απέναντι στις γυναίκες. Χωρίς την πιο πάνω κατανόηση όμως, οι γυναίκες που θέλουν να δώσουν τη μάχη της ισότητας θα κινδυνεύουν να κυνηγούν ανεμόμυλους. Χρειάζεται η καντανόηση ότι είναι και ο άντρας θύμα του συστήματος, ακόμα και στο ρόλο του καταπιεστή της γυναίκας, της φίλης, της μητέρας ή της αδελφής του. Με δύο λόγια, ο πραγματικός αγώνας για την ισότητα δεν μπορεί να είναι άλλος από τον αγώνα ενάντια στο σύστημα.

9.3. Αγώνας σε πολλά επίπεδα

Η μάχη του γυναικείου κινήματος είναι επομένως σε διάφορα επίπεδο. Ένα επίπεδο αφορά την πάλη ενάντια στην ανισότητα που άμεσα γεννά το καπιταλιστικό σύστημα- στους μισθούς, στα ποσοστά της ανεργίας, στα επιδόματα κλπ. Ένα δεύτερο αφορά την πάλη για τις μικρές καθημερινές αλλαγές κι ανατροπές που θα περιορίσουν την έκταση του αντρικού σωβινισμού στο επίπεδο της συμπεριφοράς. Και τέλος, είναι η πάλη για την ανατροπή του καπιταλιστικού συστήματος, μακροπρόθεσμα, σαν ο μόνος τρόπος, κάθε μορφή και κάθε ίχνος καταπίεσης της γυναίκας να γίνει παρελθόν.

Όλα αυτά απαιτούν οργάνωση. Οργάνωση σε συνδικαλιστικές οργανώσεις (δημοκρατικές, όμως, κι ελεγχόμενες από τη βάση) όπου μαζί γυναίκες και άντρες θα δώσουν τη μάχη ενάντια στην ανεργία, για καλύτερους μισθούς και για πραγματική ισομισθία, την πάλη για περισσότερες κοινωνικές παροχές κλπ. Ωστόσο, μέσα στις συνδικαλιστικές οργανώσεις και τα σωματεία χρειάζεται και η σύσταση ειδικών επιτροπών, που να ασχολούνται με τα ιδιαίτερα προβλήματα των γυναικών, καθώς η εργαζόμενη γυναίκα έχει να αντιμετωπίσει περισσότερα προβλήματα από τον άντρα συνάδελφο της.

Οργάνωση σε πολιτικές οργανώσεις και κόμματα, που έχουν σαν στόχο την ανατροπή του καπιταλιστικού συστήματος σαν μακρόχρονη προοπτική, γιατί δεν υπάρχει άλλος τρόπος να εξαλειφθεί ολοκληρωτικά η ανισότητα.

Οργάνωση τέλος, των γυναικών, σε ξεχωριστές κινήσεις, επιτροπές, φορείς κλπ, γιατί πέρα από την πάλη για τα κοινά προβλήματα σαν τμήμα του εργατικού κινήματος, έχουν τα ιδιαίτερα δικά τους, μέρος

των οποίων είναι η ίδια η αντρική συμπεριφορά απέναντι τους. Οι γυναίκες δεν είναι δυνατό να δεχτούν, από τη μία να παλεύουν μαζί με τους άντρες για μία καλύτερη ζωή, κι από την άλλη αυτοί να τις υποτιμούν, να θεωρούν δευτερεύον το ζήτημα της γυναικείας καταπίεσης, να γελούν σε βάρος τους με ανόητα σεξιστικά ανέκδοτα, να διαβάζουν εφημερίδα την ώρα που η γυναίκα τους σφουγγαρίζει, να περιμένουν σαν αφέντες να τους σερβιριστεί το φαί και μετά να μην απλώνουν το χεράκι τους να βοηθήσουν στο πλύσιμο των πιάτων, κλπ. Καμία συνειδητή γυναίκα αλλά και κανένας συνειδητός άντρας δεν μπορεί να δέχεται αδιαμαρτύρητα αυτή την κατάσταση. Σε αυτή την πάλη των γυναικών η συμβολή των αντρών που δεν έχουν συνείδηση αυτού του προβλήματος είναι περισσότερο από πολύτιμη.

9.4. Η γυναίκα στο σοσιαλισμό

Οι κλασσικοί του σοσιαλισμού, ο Μαρξ, ο Ένγκελς, ο Λένιν, ο Τρότσκι, η Ρόζα Λούξεμπουργκ κι άλλοι μεγάλοι επαναστάτες προηγούμενων εποχών, οραματίστηκαν μία κοινωνία χωρίς αφεντικά, μία κοινωνία δικαιοσύνης, ισότητας και ευημερίας, στην οποία η θέση της γυναίκας θα ήταν απόλυτα ίση με αυτή του άντρα.

Η πορεία της ιστορίας όμως αποδείχτηκε πολύ πιο περίπλοκη από ότι περίμεναν. Η μεγάλη Ρώσικη επανάσταση που είχε επικεφαλής τον Λένιν και τον Τρότσκι, εκφυλίστηκε κι έδωσε τη θέση της σε ένα βάρβαρο καταπιεστικό καθεστώς στο οποίο ούτε ισότητα, ούτε ευημερία, ούτε δημοκρατία υπήρχαν -το Σταλινισμό. Ο Λένιν πέθανε πολύ νωρίς για να μπορέσει να αποτρέψει τον εφιάλτη που είδε από τότε να πλησιάζει, ο Τρότσκι έπεσε δολοφονημένος από τον Στάλιν.

Τα Σοσιαλιστικά Κόμματα επίσης εκφυλίστηκαν μέσα από την πάροδο δεκαετιών. «Σοσιαλιστές» όπως ο Σημίτης, ο Μπλερ, ο Σρέντερ, και οι υπόλοιποι που σήμερα κυβερνούν την Ευρώπη, ξεφτιλίζουν την έννοια του σοσιαλισμού, και υπηρετούν δουλικά τα μεγάλη αφεντικά που τους έβαλαν και τους διατηρούν στην εξουσία.

Το εργατικό κίνημα, σήμερα, νιώθει τα οράματα για μία καλύτερη κοινωνία απομακρυσμένα και θολά. Αυτό είναι αναπόφευκτο μετά από την εμπειρία της κατάρρευσης του Σταλινισμού (στην ΕΣΣΔ και την Ανατολική Ευρώπη) και της προδοσίας των Σοσιαλιστών.

Έχει σημασία, την ίδια στιγμή, να σημειωθεί πως την ίδια αυτή περίοδο που τα οράματα για μία εναλλακτική κοινωνία βρίσκονται σε οπισθοχώρηση, η πάλη για την ισότητα των φύλων βρίσκεται στο χειρότερο σημείο της εδώ και δεκαετίες. Στη διάρκεια της δεκαετίας του '90 έχει οπισθοχωρήσει και το γυναικείο κίνημα σαν κίνημα, και η θέση της γυναίκας στον τρίτο κόσμο (τα βάρβαρα θεοκρατικά καθεστώτα του Ισλαμικού Φαντασμαλισμού, για παράδειγμα, είναι φαινόμενο των τελευταίων 10-15 χρόνων)

Παρ' όλα αυτά, η εναλλακτική κοινωνία του σοσιαλισμού παραμένει επίκαιρη όσο ποτέ. Και θα γίνεται τόσο πιο επίκαιρη όσο περισσότερο ο καπιταλισμός θα σπρώχνει το μαχαίρι ενάντια στις λαϊκές κατακτήσεις πιο βαθιά.

Μόνο τα λεφτά που ξοδεύονται σήμερα για όπλα μπορούν να εξαλείψουν τη φτώχεια και την πείνα σε όλο τον πλανήτη. Τα λεφτά που καθημερινά τζογάρονται στις διεθνείς χρηματαγορές είναι αρκετά για να ανοίξουν μία εποχή απίστευτου πλούτου για την ανθρωπότητα, αν περάσουν στην κοινωνία για να επενδυθούν στην παραγωγή. Η υπάρχουσα τεχνολογία, σήμερα, είναι τέτοια που αν εφαρμοζόταν στην παραγωγή θα μπορούσε να σημαίνει μείωση της εργάσιμης μέρας από 8 σε 4 ώρες, χωρίς καμία μείωση της παραγωγής, σε παγκόσμιο επίπεδο! (Der Spiegel 1998).

Αυτές είναι οι δυνατότητες που υπάρχουν αν η εξουσία φύγει από μία χούφτα μεγαλοκαπιταλιστών και περάσει στην κοινωνία. Αυτό θα σημαίνει για τη γυναίκα ένα άλλο εντελώς διαφορετικό κόσμο. Ας φανταστούμε μόνο τι σημαίνει 4 ώρες δουλειά την ημέρα. Πόσο τεράστιο

σε σχέση με σήμερα ελεύθερο χρόνο θα έχει, για τη μόρφωση της, την ανάπτυξη των ταλέντων και των χαρισμάτων της, την ξεκούραση και τα ενδιαφέροντα της. Ας αναλογιστούμε τι σημαίνει για την εργαζόμενη και μητέρα η ύπαρξη σταθμών σε ολοήμερη βάση, καθώς και η ύπαρξη κοινοτικών μαγειρείων σε κάθε γειτονιά. Τι σημαίνει οι μισθοί να μην καθορίζονται από την αγορά αλλά να είναι κατοχυρωμένοι και στην πράξη ίσοι με αυτούς των αντρών. Να φανταστούμε τι σημαίνει το κράτος να είναι υποχρεωμένο να εξασφαλίζει απασχόληση στη γυναίκα ώστε αυτή να μην αναλώνει τη ζωή της μέσα στο νοικοκυριό.

Η εξάλειψη των αφεντικών, της δικτατορίας των αγορών και της εκμετάλλευσης, η εξάλειψη της φτώχειας, της ανισότητας και της ανεργίας, αποτελούν τις απαραίτητες υλικές προϋποθέσεις για την εξάλειψη της καταπίεσης της γυναίκας. Μόνο κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις θα είναι δυνατό για τη γυναίκα να πετύχει την ισότητα και μέσα στο σπίτι, να επιτευχθεί η ισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα πραγματικά.

Όλα αυτά θα σήμαιναν να μπει τέρμα σε μία καταπίεση χιλιετιών. Είναι έτσι, και μόνο έτσι, που για το γυναικείο φύλο θα ανοίξει πραγματικά τις πόρτες της η ιστορία, για να αναδείξει η γυναίκα τις τεράστιες και καταπιεσμένες δυνατότητες που έχει, για να αποκτήσει την αυτοπεποίθηση που της λείπει, για να χαρεί πραγματικά τη ζωή της όπως η ίδια θέλει.

Όλοι οι εργαζόμενοι, όλοι οι καταπιεσμένοι, έχουν εκατοντάδες και χιλιάδες λόγους να παλέψουν για την ανατροπή του καπιταλισμού. Οι γυναίκες, ειδικά οι σημερινές νέες και αυριανές εργαζόμενες, έχουν άλλους τόσους.

Γυναικεία καταπίεση και αγώνες στην ιστορία

Σάσα Δουλγκέρη

1. Οι μητρογραμμικές κοινωνίες

Ξεφυλλίζοντας προς τα πίσω τις σελίδες της Ιστορίας, όταν οι ανθρωπινες φυλές ζούσαν ακόμη νομαδικά και τρέφονταν με κυνήγι και καρπούς δέντρων, η ανισότητα ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες ήταν κάτι το άγνωστο, όπως άγνωστη ήταν και η ατομική ιδιοκτησία, η εκμετάλλευση της ανθρώπινης εργασίας με σκοπό το κέρδος, ο διαχωρισμός της κοινωνίας σε τάξεις. Οι κοινωνίες αυτές χαρακτηρίζονται μητρογραμμικές. Οι γυναίκες αντιμετωπίζονταν με σεβασμό και πιστεύεται μάλιστα ότι ήταν το κέντρο της οικογένειας. Οι οικογένειες και οι συγγενικές σχέσεις καθορίζονταν δηλαδή με βάση τη μητέρα και όχι τον πατέρα. Οι κυρίαρχες θεότητες της περιόδου είχαν και αυτές γυναικεία μορφή.

Με το πέρασμα από τη νομαδική ζωή στη μόνιμη εγκατάσταση άρχισε η καλλιέργεια της γης. Στις αρχές αυτών των οργανωμένων κοινωνιών η γυναίκα φαίνεται να έχει τον πρώτο ρόλο, τελειοποιώντας τις τεχνικές της καλλιέργειας αλλά και την κεραμική και την υφαντουργία ενώ οι άντρες ασχολούνταν κυρίως με το κυνήγι. Ιστορικό παράδειγμα αποτελεί η πρώτη μινωική περίοδος. Ως ύψιστη αρχή αναγνωριζόταν μια γυναικεία θεϊκή μορφή, η Ποτνία. Οι γυναίκες συγκέντρωναν υψηλά ιερατικά καθήκοντα και συμμετείχαν ελεύθερα στην κοινωνική ζωή. Δεν γνωρίζουμε αν είχαν κάποιες ιδιαίτερες πολιτικές εξουσίες. Οι ιστορικοί ωστόσο μιλούν με αρκετή σιγουριά για μία κοινωνία που τη διέπει η ισότητα αντρών και γυναικών.

Σ' ένα επόμενο παράδειγμα όμως, αυτό της μυκηναϊκής περιόδου, δίπλα στη λατρεία της Ποτνίας προστίθενται και θεοί άντρες, ενώ οι γυναίκες φαίνεται ότι άρχισαν να αποκλείονται όλο και περισσότερο από την κοινωνική και θρησκευτική ζωή.

2. Η αρχή της γυναικείας καταπίεσης

Αυτό που άλλαξε καθοριστικά την σχέση ανάμεσα στα δύο φύλα ήταν η εμφάνιση της ατομικής ιδιοκτησίας.

Όσο η παραγωγή των αναγκαίων βιοτικών μέσων ήταν στην κατώτερη βαθμίδα και ικανοποιούσε μονάχα τις πιο απλές απαιτήσεις, η δραστηριότητα του άντρα και της γυναίκας ήταν ουσιαστικά η ίδια. Όσο αυξάνονταν ο καταμερισμός εργασίας, όχι μονάχα καταμεριζόταν οι λειτουργίες αλλά και τα αποκτήματα. Η εντατικοποίηση της αγροτικής καλλιέργειας έφερε τα “*δυνατά*” αντρικά χέρια στους αγρούς. Η ανάπτυξη του εμπορίου στη συνέχεια οδήγησε στην ανάγκη της προστασίας των χωριών από επιδρομές και κατ’ επέκταση στη δημιουργία στρατού του οποίου “*φυσικά*” θα ηγούνταν ένας άντρας.

Το δημοκρατικό πνεύμα, που χαρακτήριζε τη ζωή των πρωτο-αγροτικών χωριών, υποχώρησε, αφήνοντας το πεδίο ελεύθερο σε μια κοινωνία άνιση, μέσα στην οποία οι γυναίκες, σταδιακά αλλά και μοιραία έχαναν εξουσία και προνόμια. Κάπως έτσι περάσαμε στην πατριαρχία. Το πατρικό δίκαιο έθεσε τον άντρα αρχηγό της οικογένειας η οποία έγινε τυπικά μονογαμική και τα παιδιά που γεννιόταν ήταν τα “*δικά τους παιδιά*”. Σκοπός ήταν, η περιουσία (χωράφια, ζώα, σπίτι) να είναι στην κατοχή ενός και μόνο ανθρώπου, ο οποίος θα την προστάτευε και θα καθόριζε στη συνέχεια τον νόμιμο κληρονόμο, ώστε αυτή να μη χαθεί. Ο άντρας αρχίζει να θεωρεί ιδιοκτησία του, εκτός από τη γη του, τη γυναίκα του και τα παιδιά του, ίσως γιατί τους μετρά σαν εργατικά χέρια που θα δουλεύουν στο δικό του χωράφι κι όχι στο χωράφι του άλλου.

Εμφανίζεται και η έννοια της μοιχείας. Η μοιχεία θεωρείται κάτι σαν κλοπή, μια που η γυναίκα ανήκει σ’ έναν συγκεκριμένο άντρα. Το μητρικό δίκαιο ήταν ταυτισμένο κατά κάποιο τρόπο με την κοινοκτημοσύνη - ένα πρωτόγονο σύστημα δικαιοσύνης και ισότητας. Το πατρικό δίκαιο σήμαινε την αρχή και την κυριαρχία της ατομικής ιδιοκτησίας και μαζί την υποδούλωση και την καταπίεση της γυναίκας.

Αρχαία Αθήνα

Στην Αθήνα του 7ου πχ αιώνα, οι κατηγορίες των “*προσώπων*” που αποκλείονταν από την πολιτική κοινότητα ήταν οι ξένοι, οι δούλοι και

οι γυναίκες. “*Η φύσις*” έλεγαν, έκανε γυναίκες και δούλους διαφορετικούς από τους άντρες - τους ελεύθερους άντρες! (Αριστοτέλης). Ο Πλάτωνας ευχαριστούσε τους θεούς που του πρόσφεραν οκτώ ευεργετήματα. Το πρώτο ήταν ότι γεννήθηκε ελεύθερος. Το δεύτερο ήταν ότι γεννήθηκε άντρας. Ο γάμος στην Αρχαία Ελλάδα ήταν μια υπόθεση καθαρά κοινωνικοοικονομική με βασικό άξονα τη διατήρηση ανέπαφης της οικογενειακής περιουσίας ή τη σύναψη σχέσεων με άλλες οικογένειες. Η παντρεμένη γυναίκα ζούσε κλεισμένη στο γυναικωνίτη, μια ζωή κενή από ενδιαφέροντα και χαρές. Δεν είχε καν τη δυνατότητα της ηθικής ανταμοιβής της αποκλειστικότητας του συζύγου της, καθώς αυτός, με πλήρη μάλιστα κοινωνική κάλυψη είχε τη δυνατότητα να συνάψει σχέσεις με άλλες γυναίκες ή άλλους άντρες. Ο Δημοσθένης ορίζει ως εξής την οικογενειακή ζωή των Αθηναίων ανδρών: *“παντρευόμαστε τη γυναίκα για να αποκτήσουμε νόμιμα παιδιά και για να έχουμε μια πιστή φύλακα στο σπίτι. Συντηρούμε παλλακίδες για καθημερινή μας χρήση και έχουμε τις εταίρες για τις απολαύσεις του έρωτα”*. Η γυναίκα επομένως ήταν μια απλή παιδομηχανή, ένας πιστός σκύλος που φύλαγε το σπίτι ή ένα σκεύος ηδονής. Τέλος, οι γυναίκες δεν μπορούσαν να κληρονομήσουν την πατρική περιουσία, παρά μόνο μια προίκα, η οποία όμως περνούσε αμέσως μετά τον γάμο στην κυριότητα του συζύγου τους.

Βυζάντιο

Παρόμοια ήταν και τα βιώματα των γυναικών και την περίοδο του Βυζαντίου. Το να είσαι γυναίκα ήταν ένα μειονέκτημα. Θεωρούνταν δε δεδομένο ότι οι γυναίκες ήταν από τη φύση τους ασθενέστερες από τους άνδρες, πνευματικά κατώτερες και ανίκανες να ελέγξουν τις σωματικές τους επιθυμίες. Ο γάμος, που εξακολουθούσε να αποτελεί έναν κατά βάση οικονομικό διακανονισμό, ήταν η διαδικασία μέσω της οποίας προστατευόταν η τιμή της οικογένειας αλλά και η οικογενειακή περιουσία. Η μικρότερη νόμιμη ηλικία επίσημης μνηστείας ήταν τα επτά χρόνια ενώ για έναν έγκυρο γάμο τα 12. Σύμφωνα με τον Ιουστινιανό *“η φύση δημιούργησε τις γυναίκες για να γεννούν παιδιά κι αυτή είναι η μεγαλύτερή τους επιθυμία”*.

Μια παντρεμένη γυναίκα θεωρούνταν μοιχαλίδα αν είχε οποιονδήποτε άλλον σεξουαλικό σύντροφο εκτός από τον σύζυγό της, ένας άντρας

όμως θεωρούνταν μοιχός μόνον αν η ερωτική του σύντροφος ήταν μια παντρεμένη γυναίκα, ανεξάρτητα απ' το αν ήταν ο ίδιος παντρεμένος ή όχι. Όσο αφορά τη γέννηση των παιδιών οι γονείς σαφώς και επιθυμούσαν να είναι αγόρια. Η γέννηση ενός αγοριού αποτελούσε απόδειξη καλής σύλληψης αφού *“ο σπόρος του άντρα νίκησε το γυναικείο”*. Άλλωστε ένας γιος θα ήταν ένας άξιος διάδοχος ενώ μια κόρη δε θα ήταν παρά μία μελλονύμφη που θα χρειαζόταν να την προικίσουν, ακρωτηριάζοντας έτσι την οικογενειακή περιουσία.

Χριστιανισμός

Η Βυζαντινή εποχή είναι στενά συνδεδεμένη με την Χριστιανική θρησκεία, η οποία αρχικά εμφανιζόμενη, αντιπροσώπευε την εξέγερση των μαζών ενάντια στην καταπίεση, την ανισότητα και την κοινωνική αδικία. Η γυναίκα, όπως και όλοι οι δυστυχισμένοι, ελπίζοντας στο λυτρωμό της, την αγκάλιασε με ζήλο. Ο Χριστιανισμός όμως την αντάμειψε άσχημα. Στη διδασκαλία του έδειξε γι' αυτήν την ίδια περιφρόνηση που έδειξαν και όλες οι ανατολικές θρησκείες. Τη διάτασσε να είναι υποτακτική δούλα του άντρα. Η Εύα που πλάστηκε από το πλευρό του Αδάμ και στη συνέχεια τον αποπλάνησε ευθυνόμενη για το προπατορικό αμάρτημα και την απώλεια του παραδείσου, έδωσε στη γυναίκα τα χαρακτηριστικά της ακάθαρτης και της διεφθαρμένης. Ακόμα και οι δέκα εντολές γράφτηκαν απευθυνόμενες σε άντρα. Οι διδάσκαλοι του Χριστιανισμού φρόντιζαν να υπενθυμίζουν συχνά στις γυναίκες τη θέση τους. Ο Απ. Πέτρος προστάζει τις γυναίκες: *“Γυναίκες, υπακούετε τον άντρα”*, ενώ ο Απ. Παύλος έγραφε στις επιστολές του *“ο άντρας είναι κύριος της γυναίκας όπως ο Χριστός της Εκκλησίας”* και *“ο άντρας είναι η εικόνα και η δόξα του Θεού και η γυναίκα είναι η δόξα του άντρα”* ή ακόμα *“δεν είναι επιτρεπτό σε μια γυναίκα να μορφώνεται και να εκπαιδεύεται, αυτή πρέπει μόνο να υπακούει, να υπηρετεί και να σιωπά”!*

Μεσαίωνας

Στο Μεσαίωνα η θέση της γυναίκας ήταν φρικτή παρ' ότι υπήρχαν διαφορές ανάλογα με την τάξη στην οποία ανήκε. Στην τάξη των γαιοκτημόνων ήταν η πυργοδέσποινα μέχρι τη στιγμή της επιστροφής του συζύγου από τους πολέμους. Ο άντρας και “αφέντης” της είχε κάθε

δικαίωμα πάνω της: από τον εξευτελισμό μέχρι τα βασανιστήρια και το θάνατο. Στους δουλοπάροικους χωρικούς, άντρες και γυναίκα στέναζαν κάτω από το ζυγό του αφέντη. Στην οικογένειά του μέσα όμως ο χωρικός συμπεριφερόταν ο ίδιος σαν αφέντης απέναντι στη γυναίκα του. Έτσι η χωριάτισσα υπηρετούσε δύο αφεντικά: το σύζυγο και τον άρχοντα. Στην νεοαναδυόμενη αστική τάξη, οι γυναίκες αντιμετωπίζονταν ανάλογα με το αν συμμετείχαν ή όχι στην παραγωγή: η γυναίκα εμπόρου ήταν κλεισμένη στο σπίτι όπου ότι δουλειά κι αν έκανε δεν αναγνωριζόταν. Η γυναίκα ή η κόρη ενός τεχνίτη, που ήταν και η ίδια τεχνίτρια ζούσε συμμετέχοντας στην κοινωνική ζωή της πόλης. Ποτέ όμως ως ισότιμο μέλος.

Ο Μεσαίωνας υπήρξε μια σκοτεινή εποχή όπου η φύση της γυναίκας ήταν στενά συνδεδεμένη με την δαιμονική μαγεία. Μεταξύ 14ου και 17ου αιώνα, το κυνήγι των μαγισσών οδήγησε άπειρα αθώα θύματα στην πυρά. Η συντριπτική πλειοψηφία ήταν γυναίκες (περίπου το 90%). Πέρα βέβαια από τη θρησκοληπτική υστερία, το γεγονός αντανακλούσε και την κοινωνικοοικονομική κρίση της εποχής, όπου οι άνθρωποι στα χωριά αλλά και τις πόλεις αδυνατούσαν να κατανοήσουν τη ζοφερή τους πραγματικότητα, αναζητώντας έτσι αποδιοπομπαίους τράγους που τις περισσότερες φορές ήταν ηλικιωμένες, μοναχικές και άσχημες γυναίκες. Ένα ακόμα βασικό χαρακτηριστικό της εποχής ήταν και η εξαιρετικά μεγάλη εξάπλωση της πορνείας ως ένα από τα κύρια γυναικεία επαγγέλματα. Μια πόρνη μπορούσε να κερδίσει ανά πελάτη το μεροκάματο μιας ειδικευμένης εργάτριας.

Βιομηχανική επανάσταση

Η βιομηχανική επανάσταση έφερε τις γυναίκες μαζικά στην παραγωγή. Ο χειρισμός των μηχανών δεν απαιτούσε, γενικά μιλώντας, ιδιαίτερη μυϊκή δύναμη και τα φτηνά γυναικεία εργατικά χέρια ήταν το πιο εξαιρετικό αντικείμενο εκμετάλλευσης των “*ενάρετων*” καπιταλιστών. Οι εργάτριες, αναλφάβητες οι περισσότερες και τελείως ανειδίκευτες και από αιώνες συνηθισμένες σε μια τυφλή υπακοή, δέχτηκαν αδιαμαρτύρητα τις χειρότερες συνθήκες εργασίας. Δούλευαν 12 ώρες τη μέρα και ο μισθός που έπαιρναν ήταν χαμηλότερος απ’ αυτόν που έπαιρναν οι άντρες εργάτες. Το 1886, μια έρευνα που αφορούσε τις βιομηχανίες ρούχων στη Βρετανία, όπου κυρίως εργάζονταν γυναίκες, κατέδειξε

ότι ο μισθός που έπαιρναν οι εργάτριες ήταν τόσο χαμηλός που πολλές απ' αυτές αναγκαζόταν να πουλούν το σώμα τους για να ζήσουν. Την εποχή εκείνη, στα αστικά κέντρα, οι περισσότερες πόρνες ήταν κακοπληρωμένες ή απολυμένες εργάτριες βιομηχανίας. Εντωμεταξύ, ο εργοδότης θεωρούνταν υπεύθυνος για την ηθική των εργατριών του, έχοντας μάλιστα το δικαίωμα να επεμβαίνει στην προσωπική τους ζωή και έξω από το χώρο εργασίας.

Οι άδειες τοκετού ήταν ανύπαρκτες και οι έγκυες γυναίκες δούλευαν μέχρι και την τελευταία στιγμή, κάνοντας πολλές φορές βαριές εργασίες σε χώρους ιδιαίτερα ανθυγιεινούς. Πολλές απ' αυτές φτάνουν να γεννούν μέσα στα εργοστάσια και την άλλη μέρα γυρνούσαν και πάλι στο πόστο τους, αλλιώς κάποια άλλη θα το 'παιρνε. Δεν είχαν τη δυνατότητα να θηλάσουν τα παιδιά τους, ούτε και να τα μεγαλώσουν σωστά, πολλά δε απ' αυτά πέθαιναν τους πρώτους μήνες της ζωής τους. Από τις έγκυες εργάτριες που δούλευαν στις βιομηχανίες μολύβδου, το 58% απέβαλλαν, ενώ από τα νεογέννητα το 78% γεννιόνταν νεκρά. Από το υπόλοιπο 21,5% μονάχα το 13% έφταναν στο δεύτερο χρόνο της ζωής τους. Φρίκη με όλη τη σημασία της λέξης.

Η προτίμηση των εργοδοτών στα γυναικεία εργατικά χέρια, έκανε τους άντρες εργάτες να βλέπουν τις γυναίκες ανταγωνιστικά. Στο μεταξύ, οι γυναίκες έχοντας μικρότερες αξιώσεις (κλεισμένες για χρόνια στους τέσσερις τοίχους ενός σπιτιού δεν ήξεραν τι θα πει οργάνωση και συλλογικότητα) και πιστεύοντας πολλές φορές ότι αυτό τους αξίζει δέχονταν τους χαμηλότερους μισθούς, κάτι που ανάγκαζε και τον άντρα εργάτη να κάνει το ίδιο, προκειμένου να τις ανταγωνιστεί. Αυτό με τη σειρά του οδηγούσε σε ακόμα μεγαλύτερη μείωση των αμοιβών, φτάνοντας έτσι σ' ένα φαύλο κύκλο, που βύθιζε εργάτες και εργάτριες όλο και πιο βαθιά στη μιζέρια, την ίδια στιγμή που οι εργοδότες έτριβαν τα χέρια τους από ικανοποίηση και μετρούσαν τα κέρδη στο συρτάρι τους.

Η είσοδος της γυναίκας στη βιομηχανική εργασία, δε βελτίωσε ούτε την κοινωνική της θέση αλλά ούτε και την απάλλαξε από τα καθήκοντα του σπιτιού και του νοικοκυριού. Ίσα ίσα που τώρα, δίπλα στην κοινωνική και οικογενειακή καταπίεση ήρθε να προστεθεί και η εκμετάλλευση του εργοδότη. Απασχολημένη για πολλές ώρες σε μια κουραστική δουλειά

στο εργοστάσιο, ήταν αδύνατο να ανταποκριθεί όπως πριν στα καθήκοντα της συζύγου, της νοικοκυράς και της μάνας. Έτσι μέσα σ' όλα την κατηγορούσαν και για ανικανότητα και εγκληματική εγκατάλειψη της οικογένειάς της. Για πρώτη φορά, οι αστοί έβλεπαν ένα δημιουργημά τους (τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής) να στρέφεται ενάντια σ' ένα άλλο τους δημιουργήμα (την οικογένεια και το γάμο, με τη μορφή που οι ίδιοι τους έδωσαν). Οι γυναίκες πάλι έβλεπαν πως η οικονομική και κοινωνική τους ανεξαρτησία εξακολουθούσε να είναι ένα άπιαστο όνειρο, που όλο και ξεμάκραινε.

3. Γυναικείο κίνημα- γέννηση- ιστορικοί σταθμοί - αγώνες.

Από την εποχή ακόμα του Μεσαίωνα οι γυναίκες συμμετείχαν σε λαϊκές κινητοποιήσεις σοκάροντας την κοινή γνώμη που αντίκριζε ένα πρόσωπο διαφορετικό απ' αυτό που είχε συνηθίσει. Η γυναίκα έπαυε να είναι η γλυκιά, υπάκουη και φοβισμένη παρουσία που ζούσε στη σκιά του συζύγου. Κατέβαινε στο δρόμο με αποφασιστικότητα, με δύναμη και τόλμη παλεύοντας ενάντια στην κοινωνική αδικία και την οικονομική εξαθλίωση. Στις αγροτικές επαναστάσεις του 14ου αι., όπως αυτή της Ζακρί το 1358, οι γυναίκες των Γάλλων χωρικών όρμησαν πρώτες να κάψουν τους πύργους και να σκοτώσουν τους άρχοντες με τσεκούρια και τσουγκράνες. Η συμμετοχή των γυναικών σε αγώνες και επαναστάσεις γινόταν γενικά αποδεκτή από τους άντρες συναγωνιστές τους. Τις περισσότερες φορές όμως, μετά το τέλος των ταραχών, γυναίκες και άντρες επέστρεφαν και πάλι στους παραδοσιακούς τους ρόλους.

Γαλλική επανάσταση

Στη Γαλλική επανάσταση και για πολλά χρόνια μετά, η θύμηση των σκληρών και "αιμοχαρών" γυναικών που ονομάζονταν "*πλέχτρες*" τάραζε τον ύπνο των αστών. Οι "*πλέχτρες*" ήταν εργάτριες, τεχνίτριες και αγρότισσες. Ζώντας μέσα στην εξαθλίωση, αντέδρασαν μ' ένα σίγουρο ταξικό ένστικτο απέναντι στους αργόσχολους, σπάταλους και αλαζονικούς αριστοκράτες, παλεύοντας με νύχια και με δόντια για μια νέα Γαλλία. Τις έλεγαν "*πλέχτρες*" γιατί όπου κι αν βρισκόντουσαν, είτε σε γιορτές είτε σε διαδηλώσεις είτε στις συνεδριάσεις της Εθνοσυνέλευ-

σης, έπλεκαν συνεχώς ρούχα για τους φρουρούς της Επανάστασης.

Αν και η συμμετοχή των γυναικών στη Γαλλική Επανάσταση ήταν καθοριστικής σημασίας, ωστόσο δεν δικαιώθηκαν απ' αυτήν. Ήδη από τον Οκτώβρη του 1789, εκατοντάδες γυναίκες παρουσίασαν στην Εθνοσυνέλευση μια αναφορά με την οποία ζητούσαν *“να αποκατασταθεί η ισότητα ανάμεσα στον άντρα και τη γυναίκα, να υπάρξει ελευθερία στην εργασία, τη μόρφωση και την κοινωνική ζωή”*. Όταν το 1793 η Συμβατική Συνέλευση διακήρυξε τα δικαιώματα του ανθρώπου, οι πιο οξυδερκείς απ' αυτές κατάλαβαν πως ήταν μια διακήρυξη για τα δικαιώματα των ανδρών. Απέναντι σ' αυτή τη διακήρυξη, η Ολυμπία ντε Γκουζ, η Λουίζ Λακόμπ και άλλες, αντιπαράθεσαν τα *“δικαιώματα της γυναίκας”*, σε μια διακήρυξη 17 άρθρων, στις 20 του Νοέμβρη του 1793, λέγοντας τα εξής: *“αφού η γυναίκα έχει το δικαίωμα να ανεβαίνει στη λαιμητόμο, τότε έχει το δικαίωμα να ανεβαίνει και στο βήμα”*. Φυσικά τα αιτήματά τους δεν αναγνωρίστηκαν.

Τις απαρχές του γυναικείου κινήματος τις βρίσκουμε στην Αμερική, ανάμεσα 1774 - 1782, μετά τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι πρώτες φεμινίστριες δεν διατύπωναν καθαρά γυναικείες διεκδικήσεις. Δεν μιλούσαν καν για γυναικείο κίνημα. Καλούσαν τις εργάτριες ν' αγωνιστούν για τα συμφέροντα της τάξης τους μαζί με τους άντρες, φωνάζοντας ότι ο αγώνας τους δεν πρέπει να είναι ξεκομμένος από τους αγώνες του εργατικού κινήματος που τότε γεννιόταν.

8 Μάρτη

Ημερομηνία σταθμός για το γ. κ. ήταν η 8 Μάρτη του 1910. Τότε έγινε το Β' Διεθνές Συνέδριο Γυναικών στην Κοπεγχάγη, όπου η γερμανίδα επαναστάτρια, η Κλάρα Τσέτκιν, αναδείχθηκε σαν ηγετική φυσιογνωμία. Σε δική της πρόταση οφείλεται και η καθιέρωση της ημερομηνίας αυτής σαν *“μέρα της γυναίκας”*, στην μνήμη του αγώνα που έγινε στις 8 Μάρτη του 1908 στις ΗΠΑ, όπου οι υφαντεργάτριες, μετά από έναν ολόκληρο χειμώνα απεργίας, διαδήλωναν μαχητικά στο Μανχάταν, ζητώντας ίσες αμοιβές με τους άντρες, κρατική μέριμνα για τα παιδιά και τις εργαζόμενες μητέρες, δικαίωμα ψήφου. Η Τσέτκιν έλεγε ότι οι εργάτριες δεν πρέπει να αγωνίζονται με τις μεσοαστές και τις μεγαλοαστές, καθώς ο απελευθερωτικός αγώνας της εργάτριας δεν μπορεί να είναι,

όπως για τις αστές, αγώνας ενάντια στους άντρες της τάξης τους, αλλά ενάντια στον καπιταλισμό. Έναν αγώνα που άντρες και γυναίκες της εργατικής τάξης θα δώσουν μαζί, χέρι χέρι. Η Κλάρα Τσέτκιν ήταν Μαρξίστρια και ήξερε ότι ο πραγματικός εχθρός για τη γυναίκα δεν ήταν ο άντρας που στεκόταν απέναντί της, αλλά ο καπιταλιστής εργοδότης που ρουφούσε άπληστα το αίμα και τη ζωή και των δυο. Ήξερε πως η κοινωνία, έτσι όπως ήταν δομημένη από τους αστούς, ήταν αυτή που ευθυνόταν για την καταπιεστική συμπεριφορά των αντρών και την υποδούλωση της γυναίκας και πως, η ουσιαστική απελευθέρωση της γυναίκας δεν θα μπορούσε να υπάρξει αν δεν ανατρέπονταν πρώτα το καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής και οι αστοί κυβερνώντες.

Κλάρα Τσέτκιν- Ρόζα Λούξεμπουργκ

Σοσιαλιστικό γυναικείο κίνημα

Το σοσιαλιστικό γυναικείο κίνημα έπαιξε ιστορικό ρόλο. Μέσα στις γραμμές των σοσιαλιστών υπήρχε αφύπνιση των γυναικών αλλά και των αντρών παρ' ότι οι τελευταίοι δυσκολεύονταν αρκετά να αποβάλλουν τον παραδοσιακό τους ρόλο. Κάθε σοσιαλιστής εργάτης καταλάβαινε ξεκάθαρα την εκμετάλλευσή του από τον εργοδότη του αλλά του ήταν

δύσκολο να καταλάβει ότι ο κι ο ίδιος μπορεί να εκμεταλλεύεται τη γυναίκα του, τη μάνα του, την αδερφή του. Ωστόσο, για πρώτη φορά άρχισαν να υπάρχουν κοινά συνδικάτα καθώς μέχρι τότε ήταν χωρισμένα σε ανδρικά και γυναικεία. Για πρώτη φορά επίσης κατέβαιναν μαζί σε πορείες διαμαρτυρίας. Οι άντρες στήριζαν απεργίες σε βιομηχανικούς κλάδους που απασχολούνταν μόνο γυναίκες (π.χ. δαντελοποιείες) και οι γυναίκες έκαναν το ίδιο στις αντίστοιχες περιπτώσεις.

Αστικό γυναικείο κίνημα

Παράλληλα με το σοσιαλιστικό, αναπτύχθηκε στην Ευρώπη (Αγγλία, Γαλλία) και στην Αμερική, και το αστικό φεμινιστικό κίνημα, στηριζόμενο στην εντελώς λανθασμένη λογική ότι η γυναίκα μέσα από τη μόρφωση θα καταφέρει να αυξήσει την αυτοεκτίμησή της και να κατακτήσει την ισότητα με τον άντρα, πράγμα που θα τη βοηθήσει να βελτιώσει την θέση της μέσα στην κοινωνία και θα της επιτρέψει κατ' επέκταση την είσοδο στους επαγγελματικούς χώρους. Η ιστορία βέβαια απέδειξε ότι η μόρφωση από τις γυναίκες κατακτήθηκε αλλά η ισότητα όχι.

Το αστικό γ. κ. σαν βασικό άξονά του είχε να στρέψει τις γυναίκες ενάντια σε όλους τους άντρες, ανεξαρτήτως τάξης. Αυτό ευθύνεται για τον γιορτινό χαρακτήρα του πανηγυριού που δόθηκε στην μέρα της γυναίκας, όπως και για μια σειρά από υπερβολές για τις οποίες το γ. κ. συχνά κατηγορήθηκε, γελοιοποιήθηκε και χαρακτηρίστηκε ως γραφικό. Καταστάσεις όπως το να πυρπολούν *“παραδειγματικά”* οι γυναίκες τα εσώρουκά τους σε κεντρικές πλατείες, να ντύνονται και να συμπεριφέρονται σαν άντρες καταργώντας και απωθώντας τη φυσική τους θηλυκότητα ως στοιχείο αδυναμίας, να αντιμετωπίζουν τους άντρες με επιθετικό και προσβλητικό τρόπο προσπαθώντας να αποδείξουν πως είναι επιτέλους ανεξάρτητες και δυνατές, δεν συνιστούν παρά υστερικές κραυγές χωρίς κανένα αποτέλεσμα και καμιά προοπτική.

Ελλάδα

Στην Ελλάδα οι γυναίκες εμφανίζουν αρχικά δυναμική δράση στις υφαντουργίες (αρχές 20ου αι.). Αν και αποτελούν το 90% του εργατικού δυναμικού, οι ηγεσίες των συνδικάτων δύσκολα τις δέχονται σαν μέλη τους. Ένας άλλος κλάδος είναι επίσης και αυτός των δασκάλων. Γ. κ. όμως, αλλά σε μη οργανωμένη μορφή, υπάρχει από το 1887 με την έκ-

δοση της Εφημερίδας των Κυριών από την Καλλιρρόη Παρέν. Η Παρέν, όπως και όλες οι αστές φεμινίστριες, ήταν κυρίως ευκατάστατες, μορφωμένες γυναίκες, οι οποίες ερχόταν σε επαφή με τις εργάτριες μέσω της φιλανθρωπίας. Τους μιλούσαν για το δικαίωμα της μόρφωσης και της ίσης αμοιβής για ίση εργασία, ενώ την ίδια στιγμή εκείνες είχαν υπηρέτριες, χωρίς να τους δίνουν μισθό, παρά μονάχα μια προίκα!

Το δικαίωμα ψήφου ήταν πάντοτε ένα από τα βασικά αιτήματα των γυναικών, που το διεκδίκησαν με σκληρούς αγώνες. Οι Ελληνίδες έχουν το δικαίωμα να ψηφίσουν για πρώτη φορά το 1930. Το δικαίωμά τους όμως, αφορά μόνο τις Δημοτικές εκλογές και με τους εξής δύο περιορισμούς: να είναι άνω των 30 ετών και να γνωρίζουν γραφή κι ανάγνωση. Μόνο που το 65% των γυναικών είναι εκείνη την εποχή αναλφάβητες! Κατά τη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής, γυναίκες, με πολύπλευρη δράση και συμμετοχή στον ένοπλο αγώνα, ιδρύουν τη Διεθνιστική Αλληλεγγύη. Το 1944, με πράξη της ΠΕΕΑ (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης), καθιερώνεται για τις γυναίκες το δικαίωμα του “εκλέγειν και εκλέγεσθαι”, το οποίο στη συνέχεια φυσικά καταργείται.

Τέλος το 1952, κατοχυρώνεται νομικά από τον ΟΗΕ η ισότητα των δύο φύλων και το 1953 οι γυναίκες ψηφίζουν για πρώτη φορά στην Ελ-

λάδα. Από τότε έχουν γίνει πολλές διακηρύξεις και έχουν περάσει πολλοί νόμοι που υποτίθεται ότι καθιερώνουν την ισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα. Όμως οι νόμοι και οι διακηρύξεις δεν είναι αρκετοί.

Αντάρτισες του ΕΛΑΣ

Οι κλασσικοί του Μαρξισμού για τη γυναίκα

Ολυμπία Γεώργα

“Ο βαθμός χειραφέτησης μιας κοινωνίας φαίνεται από το βαθμό χειραφέτησης της γυναίκας”.

Η φράση αυτή που ειπώθηκε για πρώτη φορά από τον Ουτοπικό Σοσιαλιστή Φουριέ, χρησιμοποιούνταν επανειλημμένα από τον Μαρξ και τον Ένγκελς. Ήθελαν, μ' αυτήν, να δείξουν ότι γενεσιουργός αιτία της καταπίεσης της γυναίκας είναι η ταξική κοινωνία και όχι κάποια έμφυτα χαρακτηριστικά επιβολής και σωβινισμού που αποδίδονταν στη φύση του άνδρα. Μια υποτιθέμενη “φύση” που παρέμενε αναλλοίωτη και ανεπηρέαστη από τις εξωτερικές συνθήκες μέσα στην πορεία αιώνων και χιλιετιών. Που μέχρι σήμερα επιστρατεύεται σαν επιχείρημα, αν και τις περισσότερες φορές με τρόπο καλυμμένο και φαινομενικά καλοπροαίρετο, για να στηρίζει τις πιο οπισθοδρομικές θεωρίες και να καταλήξει στα πιο αντιδραστικά συμπεράσματα.

“Στην αστική δημοκρατία (δηλαδή εκεί που υπάρχει ατομική ιδιοκτησία στη γη, στα εργοστάσια, στις μετοχές, εκεί που διατηρείται η εξουσία του κεφαλαίου) ας είναι και η πιο φιλελεύθερη δημοκρατία, η θέση της γυναίκας, πουθενά στον κόσμο, σε καμιά χώρα, ακόμα και στην πιο προηγμένη, δεν έγινε απόλυτα ισότιμη”, έγραφε ο Λένιν σε άρθρο του το 1919.

Η διαπίστωση αυτή παραμένει σωστή και σήμερα. Για τη γυναίκα, ακόμα και στις πιο ανεπτυγμένες οικονομικά, τεχνολογικά και πολιτισμικά κοινωνίες, η ισότητα με το ανδρικό φύλο παραμένει το ζητούμενο και η ανάγκη της πάλης το ίδιο μεγάλη με τότε.

Για τους κλασσικούς του Μαρξισμού η ισότητα είναι αδύνατο να πραγματοποιηθεί μέσα στα πλαίσια της ταξικής κοινωνίας. Γιατί αυτή, παράγει καταπίεση για το σύνολο της εργατικής τάξης άρα και για τις φυλετικά καταπιεσμένες κατηγορίες της - όχι μόνο τις γυναίκες αλλά και τους μετανάστες, τους έγχρωμους, τους μαύρους, κλπ. Όσο υπάρχει ανισότητα και εκμετάλλευση, στοιχεία σύμφυτα στον καπιταλισμό, με άλλα λόγια όσο υπάρχει καπιταλισμός, η άρχουσα τάξη, για να παραμένει άρχουσα, θα προσπαθεί να δημιουργεί και να συντηρεί ανταγωνισμούς μέσα στην εργατική τάξη και τα λαϊκά στρώματα, ώστε από τη μια να διασπά και να αποδυναμώνει το μαζικό κίνημα, και από την άλλη να το αποπροσανατολίζει από τη ρίζα των προβλημάτων εφευρίσκοντας αποδιοπομπαίους τράγους.

Η καταπίεση των γυναικών έχει να κάνει και με ένα άλλο στοιχείο - κλειδί για τον καπιταλισμό: το ρόλο της οικογένειας όπως την ξέρουμε σήμερα και η οποία αναπτύχθηκε παράλληλα με την ταξική κοινωνία.

Την πρώτη περίοδο του βιομηχανικού καπιταλισμού οι χαμηλοί μισθοί ανάγκασαν τόσο τις γυναίκες όσο και τα παιδιά να δουλεύουν στα εργοστάσια - ήταν ο μοναδικός τρόπο επιβίωσης- πράγμα όμως που άρχισε να υπονομεύει τη λειτουργία της οικογένειας. Από τα μέσα του 19ου αιώνα και μέσα από τους αγώνες των εργατών, οι μισθοί αυξήθηκαν αρκετά ώστε περισσότερες γυναίκες να έχουν τη δυνατότητα να μένουν στο σπίτι και να ασχολούνται με το νοικοκυριό και το μέγλωμα των παιδιών.

Οι λειτουργίες ανάπτυξης και διαμόρφωσης των εργαζομένων περιορίζονται μέσα στην ίδια την οικογένεια, που έτσι μετατρέπεται στο πλέον φτηνό τρόπο αναπαραγωγής εργατικής δύναμης για τον καπιταλισμό. Είναι αμφίβολο αν το καπιταλιστικό σύστημα θα μπορούσε να διατηρηθεί χωρίς αυτού του είδους την “ιδιωτικοποιημένη αναπαραγωγή” εργατικής δύναμης όπως την αποκαλούσε ο Μαρξ, το βάρος για την οποία πέφτει πάνω στην οικογένεια συνολικά, αλλά και στη γυναίκα - μητέρα - σύζυγο - νοικοκυρά ειδικότερα.

Οι οικιακές εργασίες, η αποκλειστική φροντίδα και εκπαίδευση παιδιών μέχρι κάποια ηλικία, η φροντίδα άρρωστων και ηλικιωμένων μελών της οικογένειας, κλπ, αποτελούν σε τελευταία ανάλυση οικονομικές λειτουργίες, λειτουργίες απαραίτητες για την ομαλή διαδικασία της παραγωγής στο σύνολο της οικονομίας. Με το να τις αναλαμβάνει η γυναίκα, απαλλάσσει στην ουσία το καπιταλιστικό σύστημα από το κόστος όλης αυτής της εργασίας. Η γυναίκα επιτελεί όλον αυτόν τον όγκο εργασίας μέσα στα πλαίσια της οικογένειας παραμένοντας απλήρωτη.

Η ποιοτική διαφορά για τη θέση της γυναίκας και άρα το πρώτο και αποφασιστικό βήμα για την απελευθέρωσή της θα γίνει όταν αυτές οι οικονομικές λειτουργίες που τώρα επιτελούνται μέσα στην οικογένεια απορροφηθούν από την κοινωνία. Μόνο τότε θα απαλλαγεί η γυναίκα από μια δουλειά *“αντιπαραγωγική, αποβλακωτική και αντιδημιουργική”* όπως χαρακτήριζε ο Λένιν το νοικοκυριό. Και είναι σαφές ότι αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο στα πλαίσια μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας, όπου η οικονομία θα είναι σχεδιασμένη και προσαρμοσμένη για την εξυπηρέτηση των ανθρώπινων αναγκών αντί για τη συσσώρευση κέρδους στα χέρια λίγων που αποτελεί τον αδήριτο νόμο του καπιταλισμού.

Εδώ υπάρχει και το ιστορικό παράδειγμα της Σοβιετικής Ένωσης, στην πρώτη περίοδο μετά τη νίκη της επανάστασης. Σε αυτή τη *“γιορτή των καταπιεσμένων”*, όπως την απεκάλεσε ο Τρότσκι, η θέση της γυναίκας βελτιώθηκε θεαματικά: με την παροχή ίσων νομικών και πολιτικών δικαιωμάτων αλλά κυρίως με την *“αντικατάσταση της οικογένειας σαν μια κλειστή μικρο-επιχείρηση, από ένα ολοκληρωμένο σύστημα κοινωνικής μέριμνας και υπηρεσιών: μαιευτήρια, νηπιαγωγεία, παιδικοί σταθμοί, κοινοτικά εστιατόρια, κοινοτικά πλυντήρια, λαϊκά ιατρεία, νοσοκομεία, αθλητικές εγκαταστάσεις, κινηματογράφοι, θέατρα, κλπ. Η πλήρη απορρόφηση των λειτουργιών του νοικοκυριού της οικογένειας από τους θεσμούς της σοσιαλιστικής κοινωνίας που θα ένωνε όλες τις γενιές σε αλληλεγγύη και αμοιβαία βοήθεια επρόκειτο να φέρει στη γυναίκα, κι έτσι και στο ζευγάρι, μια πραγματική απελευθέρωση από έναν προαιώνιο ζυγό.”* (Τρότσκι. Προδομένη Επανάσταση).

Η Ρωσική επανάσταση είχε θέσει τις βάσεις για να ανοίξουν πραγματικά για τη γυναίκα όλοι οι δρόμοι στην κοινωνία, την οικονομία και τον

πολιτισμό. Ωστόσο η Ρωσική επανάσταση εκφυλίστηκε.

Η σοσιαλιστική επανάσταση δεν μπόρεσε να επεκταθεί και να νικήσει στην υπόλοιπη Ευρώπη. Έμεινε απομονωμένη στη Ρωσία, μια φτωχή, αγροτική, οικονομικά καθυστερημένη χώρα, η οποία ήταν εντελώς αδύναμη να προχωρήσει στο σοσιαλισμό από μόνη της. Η άνοδος του Σταλινισμού ήταν η επικύρωση αυτής της αδυναμίας - ήταν η κατάληψη της εξουσίας από μια γραφειοκρατική κλίκα η οποία εκμεταλλευόταν τις σοβιετικές μάζες ζώντας στη χλιδή και τα προκλητικά προνόμια. Σ' αντίθεση με τον Λένιν και τον Τρότσκι, που από την αρχή και σε όλους τους τόνους εξηγούσαν ότι η Ρωσία από μόνη της δεν μπορούσε να προχωρήσει στο σοσιαλισμό, ο Στάλιν ανέπτυξε τη θεωρία του *“Σοσιαλισμού σε μια μόνο χώρα”*.

Αναπόφευκτα επηρεάστηκε και η θέση των γυναικών που σταδιακά είχε αρχίσει να αλλάζει. Η διαδικασία για την έκδοση διαζυγίου έγινε πιο δύσκολη, άρχισαν να παρατηρούνται ξανά φαινόμενα πορνείας, (*“αυτού του έσχατου εξευτελισμού της γυναίκας για τον άντρα που έχει να πληρώσει”* - Τρότσκι), η έκτρωση απαγορεύτηκε και, όλα αυτά, συνοδεύτηκαν από αποκατάσταση της παραδοσιακής μορφής της οικογένειας και σε ιδεολογικό επίπεδο, καθώς, όπως έλεγε ο Τρότσκι, *“οι αρχηγοί του καθεστώτος δίνουν διαταγή στους ανθρώπους να ξανακολλήσουν το κέλυφος της (σ.σ.: παραδοσιακής) οικογένειας και, όχι μόνο αυτό αλλά και να την θεωρούν, κάτω από την απειλή των πιο βαριών ποινών, σαν τον ιερό πυρήνα του σοσιαλισμού που θριαμβεύει”*.

Ο λόγος;

“Το πιο ισχυρό κίνητρο της σημερινής λατρείας της οικογένειας είναι αναμφίβολα η ανάγκη της γραφειοκρατίας για μια σταθερή ιεραρχία σχέσεων, και για την πειθάρχηση της νεολαίας μέσα από 40.000.000 οικογένειες σημεία στήριξης του κύρους και της εξουσίας της”. (Τρότσκι, Προδομένη Επανάσταση, 1936)

Παρ' όλα αυτά, η ιστορική εμπειρία της Ρώσικης Επανάστασης, που βελτίωσε κατά πολύ τη θέση της γυναίκας, αποτελεί σημαντική παρακαταθήκη και οδηγό για το χαρακτήρα που πρέπει να έχουν και τους στόχους που πρέπει να θέτουν τα γυναικεία κινήματα.

Τα φεμινιστικά κινήματα εντόπιζαν την πηγή της γυναικείας καταπί-

εσης στον έμφυτο ανδρικό σωβινισμό και μετέτρεπαν τον αγώνα για γυναικεία χειραφέτηση σε αγώνα ενάντια στους άντρες. Παράλληλα έκαναν προσπάθεια να καλλιεργήσουν και αναπτύξουν την γυναικεία αυτοσυνείδηση, έτσι ώστε να γίνονται αμέσως αντιληπτές κάθε είδους σεξιστικές συμπεριφορές και να απομονώνονται από τον τρόπο ζωής της κάθε γυναίκας. Η κατάληξη αυτής της αντίληψης ήταν η γυναικεία καταπίεση να αντιμετωπίζεται σαν πρόβλημα που μπορεί να επιλυθεί στο επίπεδο των διαπροσωπικών σχέσεων, αφού τελικά αυτό που μετράει είναι να αλλάξεις την προσωπική σου στάση ζωής και όχι τον κόσμο.

Οι κλασσικοί του μαρξισμού ασκούσαν έντονη κριτική σε τέτοιου είδους κινήματα, θεωρώντας τα εμποτισμένα από την κυρίαρχη ιδεολογία και με έντονα τα μικροαστικά χαρακτηριστικά ή, στην καλύτερη περίπτωση, αναποτελεσματικά. Για τους Μαρξιστές, μόνο ένα κίνημα οργανωμένο στη βάση της γνήσιας αλληλεγγύης ανάμεσα σε όλους τους καταπιεσμένους και εκμεταλλευόμενους από τον καπιταλισμό, έχει τη δυνατότητα να εξαλείψει κάθε μορφής καταπίεση, και αυτή της γυναίκας. Οι ταξικοί διαχωρισμοί υφίστανται και μεταξύ των γυναικών. Η Αλεξάνδρα Κολοντάι, στο έργο της *“Η κοινωνική βάση του γυναικείου ζητήματος”* έγραφε:

“Ο κόσμος των γυναικών χωρίζεται, όπως ακριβώς και ο κόσμος των ανδρών, σε δύο στρατόπεδα: την αστική τάξη και το προλεταριάτο. Έτσι, παρόλο που και τα δύο στρατόπεδα υιοθετούν το σύνθημα για την “απελευθέρωση της γυναίκας” οι στόχοι και τα συμφέροντα τους είναι διαφορετικά”

Η Γερμανίδα επαναστάτρια, Κλάρα Τσέτκιν, έγραφε πως:

“ο απελευθερωτικός αγώνας της εργαζόμενης γυναίκας δεν μπορεί να είναι, όπως ισχύει για τις αστές, ένας αγώνας ενάντια στους άντρες της τάξης τους. Ο τελικός στόχος αυτού του αγώνα είναι η πάλη για την πολιτική εξουσία της εργατικής τάξης”.

Για τους μαρξιστές, λοιπόν, η γνώση ότι η ταξική κοινωνία είναι η πηγή της γυναικείας καταπίεσης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το γυναικείο ζήτημα πρέπει να εξετάζεται ως κομμάτι του κοινωνικού, του εργατικού ζητήματος. Σαν τέτοιο, το γυναικείο ζήτημα συνδέεται με τον ταξικό αγώνα και την σοσιαλιστική επανάσταση.

Ο Λένιν, αναγνωρίζοντας την τεράστια προσφορά των γυναικών στην ταξική πάλη, έγραφε (το 1920) ότι: *“χωρίς τις γυναίκες δεν μπορεί να υπάρξει πραγματικό κίνημα των μαζών”* και, ακόμα, αναφερόμενος στη Ρωσική επανάσταση, έλεγε ότι *“χωρίς αυτές δεν θα είχαμε νικήσει ή πολύ δύσκολα θα μπορούσαμε να νικήσουμε”*.

Για το λόγο αυτό, έδινε μεγάλη έμφαση στην προσέλκυση των γυναικών στην πολιτική.

“Αν δεν τις τραβήξουμε στη δημόσια υπηρεσία, στην πολιτοφυλακή, στην πολιτική ζωή, αν δεν τις αποσπάσουμε από τις συνθήκες του σπιτιού και της κουζίνας που τις αποβλακώνουν, δεν είναι δυνατό να εξασφαλίσουμε πραγματική ελευθερία, δεν είναι δυνατό να οικοδομήσουμε τη δημοκρατία, χωρίς πια να γίνεται λόγος για σοσιαλισμό”.

Στην κατεύθυνση της δραστηριότητας των γυναικών στην πολιτική, ο Λένιν δεν αποδεχόταν, κατ' αρχήν, το σχηματισμό χωριστών γυναικείων οργανώσεων μέσα στα πλαίσια του κόμματος. *“Όχι ξεχωριστές οργανώσεις για τις κομμουνίστριες. Όποια είναι κομμουνίστρια θα ανήκει ως μέλος στο Κόμμα, όπως ο κομμουνιστής. Με τα ίδια δικαιώματα και καθήκοντα”* έλεγε.

Την ίδια στιγμή υποστήριζε την αναγκαιότητα λειτουργίας ειδικών επιτροπών και οργάνων για τη συστηματική δράση ανάμεσα στις γυναίκες, με ξεχωριστές μεθόδους προπαγάνδας, και οργάνωσης και, αυτό, όπως έλεγε, *“δεν είναι φεμινισμός, αλλά πρακτική, επαναστατική προσπάθεια”*.

Όπως επίσης αναγνώριζε και την αναγκαιότητα διατύπωσης ορισμένων αιτημάτων μέσα στο πρόγραμμα των Μπολσεβίκων που να αφορούν ειδικά τα συγκεκριμένα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες. Απαντώντας στους επικριτές του έλεγε πως αυτό

“δεν είναι προσπάθεια για να αποκοιμίσουμε τις γυναικείες μάζες με μεταρρυθμίσεις και να τις αποκλείσουμε από το δρόμο του επαναστατικού αγώνα. Τα αιτήματα μας είναι μόνο πρακτικά συμπεράσματα που τα συνάγουμε απ' τις άμεσες ανάγκες, απ' την αισχρή ταπείνωση της γυναίκας, που δεν έχει καμιά δύναμη και κανένα δικαίωμα μέσα στο αστικό καθεστώς.” (Κλάρα Τσέτκιν, ‘Ο Λένιν για τη γυναίκα’).

Οι μαρξιστές, εντοπίζοντας τη ρίζα όλων των πτυχών της γυναικείας καταπίεσης στην ταξική κοινωνία, κατευθύνουν την πάλη για απελευθέρωση, στην ανατροπή του καπιταλισμού και στη δημιουργία των υλικών - και όχι μόνο - συνθηκών που θα επιτρέπουν στη γυναίκα και στον άντρα να δρουν ως ίσοι στην προσωπική τους ζωή. Μόνο τότε η ανθρωπότητα θα μπορέσει να εισέλθει στο στάδιο της πραγματικής ιστορίας και μόνο τότε οι ανθρώπινες σχέσεις θα αποκτήσουν μια ποιότητα που ίσως σήμερα είναι δύσκολο να περιγράψουμε ή να φανταστούμε.

Εκδόσεις Ξεκίνημα
Μάρτης 2001